

PÁNCÉLOSOK KÜZDELME A PESTI HÍDFŐ DÉLI ELŐTERÉBEN (1944. NOVEMBER 1–6.)

1944. október végén még javában dühöngött az ütközet Kecskemét birtoklásáért, amikor a magyar főváros keleti felében, a pesti hídfőben lázas védelmi készülődés kezdődött.

A Budapest felé törő szovjet 46. hadsereg alárendeltségébe utalt 2. gárda-gépesített-hadtest parancsnoka 1943. június 7-étől a háború végéig K. V. Szviridov altábornagy volt. A hadtestet a 2. Ukrán Front 1944. október utolsó harmadában a szovjet Legfelsőbb Főparancsnokság Főhadiszállásának tartalékából kapta meg.

A gépesített magasabbegység 1944. október 29-én mintegy 16 ezer katonával, 185 T–34/85 közepes harckocsival, 21 ISz–2 nehézharckocsival, 21 SzU–85 és 21 SzU–76 önjáró löveggel, 54 darab 120 mm-es és 100 darab 82 mm-es aknavetővel, 79 löveggel, nyolc BM–13 rakéta-sorozatvetővel, 98 páncélozott szállító járművel és felderítő páncélgépkocsival, valamint 216 motorkerékpárral és 1419 gépkocsival rendelkezett.¹ A gárda-gépesített-hadtest hadrendje 1944. október 29-én a következő volt:

- hadtest-törzs;
- 4. gárda-gépesítettdandár (benne a 23. gárda-harckocsiezred T–34/85 harckocsikkal),
- 5. gárda-gépesítettdandár (benne a 24. gárda-harckocsiezred T–34/85 harckocsikkal),
- 6. gárda-gépesítettdandár (benne a 25. gárda-harckocsiezred T–34/85 harckocsikkal),
- 37. gárda-harckocsidandár (65 T–34/85 harckocsi),
- 30. gárda nehézharckocsi-ezred (21 ISz–2 nehézharckocsi),
- 251. gárda önjáró tüzérezred (21 SzU–85 önjáró löveg),
- 1509. önjáró tüzérezred (21 SzU–76 önjáró löveg),
- 524. aknavető-ezred (120 mm-es aknavetők),
- 408. gárda aknavető-tüzérosztály (BM–13 rakéta-sorozatvetők),
- 159. légvédelmi tüzérezred (37 mm-es géppágyúk),
- 99. motorkerékpáros-zászlóalj (benne egy harckocsi-század),
- 45. gárda műszaki zászlóalj.²

A főváros körzetében a parancsnokság 1944. október 30-án Karl Pfeffer-Wildenbruch SS-Obergruppenführer, a Waffen-SS magyarországi parancsnoka³ kezébe került.

¹ *Abroszimov, G. N.–Kuzminy, M. K.–Lebgyev, L. A.–Poltorakov, N. F.*: Gvardejszkij Nyikolajevszko-Budapestszkij. Bojevoj puty 2-go gvardejszkogo mehanyizirovannogo korpusza. Moszkva, 1976. 118. o.

² Bojevoj szosztav szovjetszkij armiji. Csaszy IV (janvar–gyekábr 1944). Moszkva, 1988. 350. o., valamint *Sharp, Charles C.*: Red Storm. Soviet Mechanized Corps and Guards Armored Units 1942 to 1945. Published by George Nafziger. H. n., 1995. 55. o.

³ Pfeffer-Wildenbruch SS-Obergruppenführer 1944. december elején az SS IX. hegyihadtestének parancsnoka lett.

A „Budapest” csoport⁴ alárendeltségébe utalták a magyar VI. hadtestet (Nagyöszy Miklós altábornagy) és alárendelt karhatalmi alakulatait, a fővárost oltalmazó magyar légvédelmi tüzércsoportot, a 22. SS-önkéntes lovashadosztályt, Budapest német harcparancsnokának különféle kötelékeit és riadóalakulatait, valamint a Luftwaffe 17. légvédelmi tüzérdandárát is.⁵

Beregfy Károly vezérezredes, honvédelmi miniszter és a honvéd vezérkar főnöke október 18-án a Duna Vác és Rácalmás közötti szakaszának, benne a pesti hídfőnek biztosítása céljából az alábbi magyar csapatokat rendelte alá a VI. hadtestnek:⁶

- a még szerveződő „Szent László” hadosztály;
- az 1., 2., 3., 4., 5. és 6. gépkocsizó lövész pótzászlóalj;
- az 1. és 2. gépkocsizó felderítő pótzászlóalj;
- a „Billnitzer” csoport,⁷ amelyet rohamlövegekkel fel nem szerelt rohamtüzérosztályok alkottak;
 - 31 db 8,8 cm-es nehéz páncéltörő ágyú, amelyeket a magyar 1. hadseregtől vasúton szállítottak hátra;
 - a budapesti légvédelmi tüzércsoport⁸ 127 ágyúja és 95 gépágyúja.

A légvédelmi ágyúkat és gépágyúkat minél nagyobb számban páncélelhárításra és földi célok ellen kellett alkalmazni. Egyes adatok szerint a Budapesten állomásozó magyar és német légvédelmi alakulatok összesen közel 300 nehéz légvédelmi ágyúval és 200 légvédelmi gépágyúval rendelkeztek.⁹ Ebből a fővárosba vezető utak lezárására – páncéltörő feladattal – mintegy 160 magyar légvédelmi ágyút és gépágyút alkalmaztak.¹⁰

Ezen kívül Budapest területén további olyan magyar csapatok is állomásoztak, amelyek az I. hadtest (Hindy Iván altábornagy) alárendeltségében karhatalmi feladatok vég-

⁴ Elnevezése hamarosan hadtestcsoport lett. Ez olyan átmeneti csoportosítást takart, ahol egy német és egy szövetséges (jelen esetben magyar) hadtest harcát az egyik hadtestparancsnok irányítja saját törzsével, hadseregtörzs beiktatása nélkül.

⁵ HM HIM Hadtörténelmi Levéltár, Budapest (a továbbiakban: HL) mikrofilmtára, Kriegstagebuch Ia der Heeresgruppe Süd Kriegstagebuch vom 31. 10. 1944 (625. tekeres 7209322. felvétel).

⁶ HL VKF 1667/Föv. hdm. – 44. X. 17.

⁷ A csoportot parancsnokáról, a magyar rohamtüzér csapatnem atyjáról, Billnitzer Ernő vezérőrnagyról neveztek el. A „Billnitzer” csoportot a VI. hadtest parancsnokságának tartalékként kellett alkalmaznia, mivel számolni lehetett azzal, hogy a rohamtüzérosztályokat fokozatosan felöltik rohamlövegekkel és máshol vetik be. Ehhez lásd HL VKF 1667/Föv. hdm. – 44. X. 17.

⁸ A budapesti légvédelmi tüzércsoport öt légvédelmi tüzérosztály részéből állt, és Kozma József ezredes (később vezérőrnagy) volt a parancsnoka. A légvédelmi tüzeszközök mennyiségére lásd Kozma vezérőrnagy 1945. január 2-án kelt helyzetjelentését Matolcsy Elek altábornagy, a légvédelmi erők parancsnoka számára: HL M. kir. 102. légvédelmi tüzérpótsztyál naplójának melléklete.

⁹ HL Tanulmányok és visszaemlékezések gyűjteménye, 3091. sz., *Almay Béla*: Budapest védelméről (előadás a Wiener Neustadt-i hadosztályparancsnoki tanfolyam számára), 1945. 4. o. Fentiekből következik, hogy a Budapesten állomásozó német 17. légvédelmi tüzérdandár mintegy 170 ágyúval és 105 gépágyúval rendelkezhetett. A tüzeszközök zöme csak szükségképpen volt vontatható.

¹⁰ Magyarország honvédelme a II. világháború előtt és alatt (1920–1945). III. k. (Kiadta és sajtó alá rendezte: *dálnoki Veress Lajos vezérezredes.*) München, 1973. 239. o., valamint *Darnóy Pál*: A Budapestért vívott harc. 21. rész. *Hadak Útján*, 1964. márciusi szám 10. o.

rehajtására készültek fel, egyben ezek az erők képezték a főváros védelmére szolgáló tartalékot is:

- a 9/II. gyalogzászlóalj;
- a „Budapest” őrzászlóalj;
- a 201., 202. és 203. honvéd gépkocsizó különleges műszaki zászlóalj;
- a fővárosban elhelyezett hátországi alakulatok, intézetek és pótkeretek;
- a Várpalotáról áttelepült karpaszományos iskola;
- három csendőrzászlóalj;
- valamint a budapesti rendőrség állománya.

November 1-jén Pfeffer-Wildenbruch SS-Obergruppenführer írásbeli parancsot adott ki a pesti hídfő két déli védőkörletének riadózászlóaljakkal való megszállására. Az „A” védőkörlet parancsnoka a német Korff ezredes lett (harcálláspontja Soroksáron), a „B” védőkörlet élére pedig a magyar Billnitzer vezérőrnagyot nevezték ki (harcálláspontja Rákocscsabán). Mindkét védőkörletben magyar és német csapatokat is bevetettek. A német 1., 2. és 3. riadózászlóalj az „A” védőkörletbe, a 4. riadózászlóalj pedig a „B” védőkörletbe került. A kapott parancs szerint a magyar VI. hadtestnek is be kellett vetnie erőit a két védőkörletben. A zászlóaljoknak november 2-án déli 12 óráig kellett megszállni a kijelölt állásokat. A „Budapest” hadtestcsoport tartalékát a Kispestre átcsoportosított 1. SS-rendőrezred¹¹ képezte.

A kirendelt riadóalakulatok fő feladata az volt, hogy a Budapestre bevezető utak mentén gyalogságként oltalmazzák a légvédelmi harcsoportokat, valamint a tüzérségi feladatokkal is működő légvédelmi lövegeket.

A német 17. légvédelmi tüzérandár (Georg Trost ezredes) erőinek úgy kellett csoportosulnia, hogy a Duna-hidak szükségszerű légvédelmén kívül páncélosok ellen is bevethető tüzerejük zömét a Budapest–Kecskemét műút mentén összpontosíthassák.¹²

Bizonyára e parancs értelmében csoportosíthatták át az ócsai műút páncélosok elleni védelmére azt a mintegy négyütegnyi (körülbelül 16) német 10,5 cm-es nehéz légvédelmi ágyú egy részét is, amelyek már 1944. augusztus elején is tüzelőállásban voltak Soroksár déli előterében. Az ágyúkat az ócsai út jobb oldalán, egy fiatal akácerdőben ásták be. A nagy tömegű, tüzelőállásban is több mint 10 tonnás, hosszú csövű lövegeknek megfelelő alapot kellett készíteni, nehogy a futóhomokos területen tűzharc közben instabillá váljanak.¹³

A pesti hídfőt a Duna keleti partján félkörívben kijelölt és részben már kiépített támpontszerű állásrendszer, az úgynevezett „Attila” vonal védte. A munkálatok megkezdésére a magyar Fővezérség 1944. szeptember 11-én intézkedett.

¹¹ Az ezred három zászlóaljból (ezek közül az egyik a zömtől távol állomásozott) és ezred-közvetlen alakulatokból állt. Fegyverzete a kézfegyvereken kívül – századonként 12 db – MG 34 géppuskából, 8 cm-es aknavetőkből, 7,5 cm-es páncéltörő ágyúkból, páncélöklökből és puskaránátvető-toldatokból állt.

¹² Lásd HL VKF 2113/Föv. hdm. – 1944.

¹³ HL Tanulmányok és visszaemlékezések gyűjteménye, 3893. sz., *Pálosi József*: Katonáskodásom. 34. o.

A tábori jellegű védelmi vonal a tervek szerint három fő védőövből állt. Ezek közül az első Alsógöd–Csomád–Veresegyház–Domony–György-major–Maglód–Ecsér–Vecsés–Dunaharaszti vonalában futott, nagyjából 75 km hosszan. Az első lövészárkok vonala előtt kettő- vagy háromsoros drótakadály húzódott, azelőtt pedig három méter mély és három-négy méter széles harckocsiárkot építettek ki. A drótakadályok és a harckocsiárkok elé aknazáratokat telepítettek. Dunaharasztnál egysoros nagyfeszültségű villamos akadályt is létesítettek. A külső védőöv harcászati mélysége három-négy km mély volt, s helyenként négy-öt egymás mögötti harcárból állt.

Az első védőöv mögött 12-15 km-re létesítették a mintegy 60 km hosszú másodikat Dunakeszi–Mogyoród–Isaszeg–Pécel–Pestszentimre–Soroksár vonalában. A védőöv északon és délen három, keleten pedig egy-kettő, egymás mögötti harcárból állt.

A harmadik védőövet a második mögött öt-tíz km-re építették ki az Újpest észak–Cinkota–Rákosliget–Pestszentlőrinc–Pestszenterzsébet–Csepel dél terepszakaszon, körülbelül 35 km hosszú vonalon.

Az egész „Attila” vonalra jellemző volt, hogy a lövészárkok csak egyes szakaszokon épültek ki összefüggően. Általában csak támpontokat létesítettek, amelyek körül lövészgödröket és golyószóró- vagy géppuska-tüzelőállásokat emeltek ki, s ezeket igyekeztek árkokkal összekötni. A megerősített terepszakaszok védelmi létesítményei – egykorú szovjet felmérés szerint – az alábbiak voltak:¹⁴

<i>Védőöv</i>	<i>I.</i>	<i>II.</i>	<i>III.</i>
Az arcvonalteljes hossza	75 km	60 km	35 km
Lövészárkok teljes hossza	234 km	135 km	130 km
Löveg- és aknavető-tüzelőállások ¹⁵	900 db	420 db	630 db
Drótakadályok teljes hossza	96 km	40 km	48 km
Harckocsiárkok teljes hossza	36 km	10 km	20 km
Lövészgödrök 1 arcvonalkm-en	80-90 db	40-50 db	80-90 db
Golyószóró- és géppuska-tüzelőállások 1 arcvonalkm-en	15-20 db	10-12 db	12-15 db
Telepített aknáknemennyisége 1 arcvonalkm-en	kb. 370 db	kb. 250 db	kb. 300 db

A közölt adatok 1944. december elejére vonatkoznak. 1944. október végén, illetve november elején még javában folyt az építési munkálatok. A III. védőállás (védőöv) kiépítésének megkezdésére például a magyar VI. hadtest műszaki parancsnoka, Szabó Sándor őrnagy csak 1944. november 6-án adta ki a parancsot.

¹⁴ Budapestszkaja Operacija. A 2. Ukrán Front egykorú összefoglalója a budapesti hadműveletről. (Másolata a szerző birtokában.) 6–10. o.

¹⁵ Minden bizonnyal a légvédelmi lövegek tüzelőállásaival együtt.

E fenti adatokat támasztja alá, hogy Almay Béla ezredes, a Honvédelmi Minisztérium osztályvezetője szerint a pesti hídfőt oltalmazó vonal összesen hét hadosztálynyi erő számára épült ki.¹⁶ Ugyanakkor dálnoki Veress Lajos vezérezredes háromkötetes munkájában azt olvashatjuk, hogy az állásrendszer négy, egyenként hat zászlóalj hadosztálynak készült.¹⁷

A védelmi vonal nehéz földmunkáit zömében zsidó munkaszolgálatosok (úgynevezett kiegészítő munkásszázadok) és a védőövek vonalvezetése miatt érintett települések levante fiataljai végezték, de a munkaképes polgári lakosságot is bevonták a munkálatokba. 1944. október 14-én a hídfő kiépítésén mintegy 10 ezer fő dolgozott.¹⁸

A Magyar Királyi Honvédség műszaki (főleg utász-) alakulatai inkább csak irányították ezt a munkát (s feladatul kapták a zsidó munkaszolgálatosok őrzését is). Saját kezűleg elsősorban a veszélyes, nagy szakértelmet igénylő műszakizár- és aknatelepítést tervezték és végezték, illetve a harcokosiárkokon átvélő hidakat készítették elő robbantásra.

A m. kir. 53. utászzászlóalj (Koppány Ernő alezredes) például 1944. október 23-án érkezett a hídfőbe. Az alakulat 1. százada Ecserre („B” védőkörlet), 2. százada Fótra, majd Veresegyházra („D” védőkörlet), 3. százada pedig Gödöllőre („C” védőkörlet) került.

A zászlóaljnak alárendelt VII. utász pótuszad Pestszentimrén („A” védőkörlet), a II. önálló utász pótuszad pedig Gyálpusztán („A” védőkörlet”) tevékenykedett.¹⁹

Újabb fellelt levéltári adatok szerint az „Attila” vonal első védőövében biztosan harcokosiárok húzódtak Dunaharaszti 114-es magassági ponttól délnyugatra, továbbá a Soroksárra és Ócsára vezető utak mentén (aknazárral biztosítva), valamint Vecsés és Ecsér²⁰ déli előterében.

A Vecsésnél kiépített, illetve az Ócsára vezető út mentén – balra 400 m-re – létesített harcokosiárkot úgynevezett „lövő tányéraknából” (korabeli rövidítéssel lőtak-okból) álló zárakkal is biztosították.²¹

A lövő tányérakna Misnay József mérnökkari alezredes, okleveles mérnök, a Magyar Haditechnikai Intézet munkatársának fejlesztése volt. Ez az eszköz nem csak a páncélozott harcjárművek lánctalpa ellen volt hatásos, de kumulatív sugara akár a páncélosok oldalpáncélzatát is átégethette (akár a páncélökol lövedéke). Általában utak, szűkebb átjárók közelében álló fákra, sziklákra vagy akár házfalakra²² telepítették. Ha a kifeszített

¹⁶ HL Tanulmányok és visszaemlékezések gyűjteménye, 3091. sz., *Almay Béla*: Budapest védelméről (előadás a Wiener Neustadt-i hadosztályparancsnoki tanfolyam számára), 1945. 1. o.

¹⁷ Magyarország honvédelme a II. világháború előtt és alatt (1920–1945). (Kiadta és sajtó alá rendezte: dálnoki Veress Lajos vezérezredes.) München, 1973. III. k. 217. o.

¹⁸ HL Tanulmányok és visszaemlékezések gyűjteménye, 3784. sz., *kisbarnaki Farkas Ferenc vezérezredes*: A Tatár-hágó visszaanéz c. könyv kéziratja és a szerző visszaemlékezései az 1944/45-ös év eseményeire és hadifogságára (1944. márc. – 1946. jan.) 97. o. November közepére az állásokon már 28 ezren dolgoztak.

¹⁹ HL M. kir. 53. utászzászlóalj naplója, 1944. október 23-i bejegyzés.

²⁰ Az utóbbi községnél kiépített harcokosiárkokban e sorok írója még maga is megfordult gyermekként az 1970-es évek végén. A még be nem szántott részt akkor kispuska-lőternek használták.

²¹ Ezt bizonyítja, hogy a m. kir. 202. honvéd gépkocsizó különleges műszaki zászlóalj 2. századának két katonája is ilyen harceszköz felrobbanásakor sebesült meg (egyikük október 31-én, a másik pedig november 2-án). Lásd erről HL HM 30.497/8. ny. v. – 1945. Feltételezzük, hogy a legyártott mintegy 20-40 ezer lövő tányéraknából jutott az „Attila” vonal egyéb védelmi terepszakaszra is.

²² Ilyen lövő tányéraknát telepítettek például a magyar csapatok 1944-ben a Keleti-Kárpátok átjáróinak

huzalt a mozgó cél elhúzta, a lövő tányérakna működésbe lépett. E rendkívül korszerű, magyar gyártmányú műszaki záró harcanyaghoz hasonló eszközt csak az 1960-as években kezdtek gyártani Nyugat-Európában.²³

A lövő tányéraknát az 53. utászászlóalj századai is telepíteni kezdték, majd a telepített záratok felügyelték tevékenységi körzetükben, pedig az alakulat tisztjei csupán 1944. október 25-én szereztek először tudomást az eszköz létezéséről.²⁴

Miközben a német–magyar csapatok megkezdték az „Attila” vonal külső védőövének megszállását, a harcok a Kiskunság északi részén lankadatlan hevességgel folytatódtak.

1944. november 1. szerda

(Időjárás: napközben 12 Celsius-fok, a felhőzet dél körül felszakadozott.

A mellékutak csak feltételesen járhatók.)

A magyar 1. huszárhadosztály védelme Kunszentmiklóstól mintegy öt km-re északra, Fehér-tanya–Pészéradacs vonalon húzódott. A szovjet támadás következtében a magyar lovas seregtest délután Bugyi körzetéig szorult vissza. Ennek ellenére este parancsot kapott a német III. páncéloshadtesttől, hogy november 2-án hajnalban indítson támadást, és foglalja vissza a szovjetek által november 1-jén birtokba vett Kunszentmiklóst.²⁵ E parancs nem csak erősen vitatható volt, de egyet jelentett az azonnali szétveretéssel, tekintve, hogy éppen a célként megjelölt településnél készült fel a támadásra a szovjet 46. hadsereg másik gépesített magasabbegysége, a 4. gárda-gépesítetthadtest is.

A magyar 1. páncélosadosztály, miután előző este Kerekegyházánál szétszórták erőit, reggel Lajosmizse délnyugati előterében gyülekezett. A német 133. légvédelmi tüzérezred a település ellen 10 harckocsi támogatásával megindított szovjet támadást visszaverte.

Délelőtt Szabó László a lajosmizsei műúton újabb szovjet T–34 harckocsit tett harc képtelenné. A Kecskemét felől, fák takarásában előreszivárgó páncélosok közül az egyik megtámadta az éppen tüzelőállást váltó 7,5 cm-es páncéltörő ágyút vontató Botond teherjáró tehergépkocsit, amely Lajosmizse felé haladt. A harckocsi egy lövéssel felgyújtotta a tehergépkocsit, amelyről a kezelők – egy ekkor hősi halált halt tizedes kivételével – előzőleg az út menti árokba menekültek. Szabó a távolodó harckocsira 15 méterről páncéloköllel rálőtt. A sérült harckocsi nem semmisült meg, de kezelői a közeli erdőben hamarosan elhagyták.²⁶

Napközben a magyar 1. páncélosadosztály, illetve a német 1. páncélosadosztály ennek alárendelt egyik harccsoportja Tatárszentgyörgy körzetéből délkelet felé támadva felvette a kapcsolatot a német seregtest Lajosmizsét védő másik harccsoportjával. A

lezárására, de 1944. október 15-én a budai Várhegy Bécsi kapu tér felé vezető útvonalán is, hogy megakadályozzák a német páncélosok behatolását a Várba. Egy ilyen akna itt fel is robbant, és súlyosan megrongálta a telepítés helyével szemben lévő házat.

²³ Lásd *Czapek Béla*: A Misnay–Scharadin-effektus és a Lötak. *Haditechnika*, 1986. november–december.

²⁴ HL M. kir. 53. utászászlóalj naplója, 1944. október 25-i bejegyzés.

²⁵ *Darnóy Pál*: A Budapestért vívott harc. 22. rész. *Hadak Útján*, 1964. áprilisi szám 9. o.

²⁶ *Szabó László*: Kistelektől a polgárdi ipartelepig. 3. rész. *Haditechnika*, 2004/1. szám 60. o.

helységet egész nap páncélosokkal támogatott szovjet támadások érték. A szovjeteknek egy alkalommal sikerült betörniük Lajosmizse keleti felébe, de a védők végül kivetették őket onnan.

A német 1. páncélososztály első Panther harcocsijai – a megerősített 1/I. páncélososztály részei – 2-ára virradó éjszaka érkeztek be Monorra.²⁷

A német I. repülőhadtest és a magyar 102. repülődandár ismét támadta a Kecskemét északi körzetében harcoló szovjet csapatokat. A beérkezett jelentések szerint e légi támadások során – az erős szovjet vadászrepülő-védelem ellenére – 12 ellenséges páncélos, két felderítő páncélgépkocsi és 30 tehergépkocsi semmisült meg. A németek – magyar vadászrepülőgépekkel közösen – 17 szovjet repülőgép lelövéséről számoltak be.²⁸

A Kecskeméttől öt-hat km-re észak-északnyugatra – a budapesti műúttól keletre – körvédelemre berendezkedett 24. páncélososztály és a Lajosmizsét tartó 1. páncélososztály közötti résen keresztül a szovjet páncélosok folytatták támadásukat Budapest irányában. A 24. páncélososztály a reggeli órákban a szovjet 2. gárda-gépesített hadtest mintegy 30 páncélosával vívott súlyos harcokat. A német seregest karbantartó és ellátó alakulatai délelőtt 9 óra körül déli irányból két órán keresztül haladtak Nagyköröshön át Cegléd irányába. Több sérült páncélos drótkötéllal vontattak.

Estére a 2. gárda-gépesített hadtest 6. gárda-gépesített dandára elérte Alberti (a mai Albertirsa) déli előterét. A 37. gárda-harcocsidandár 25 páncélossal Cegléd délnyugati körzetében Kupai-Kovácsmajor vasúti megállóhelynél, 4. gárda-gépesített dandár hét harcocsival Lipót-majornál (Örkénytől keletre), az 5. gárda-gépesített dandár pedig az Örkény-táborhoz tartozó Csurgay-majornál harcolt. A németek 20 további szovjet páncélost észleltek Lajosmizsétől északkeletre, a 145-ös (Kerekes) és 146-os (Hálóshalom) magassági pontok körzetében.²⁹

A 2. gárda-gépesített hadtest él-osztagainak a kapott parancs szerint november 2-án reggel el kellett érniük Üllő és Monor körzetét, majd 3-án estig elfoglalni Budapestet.³⁰

A szovjet előretörés miatt a magyar 8. tábori póthadosztály Lajosmizse körzetében lévő törzsének helyzete is tarthatatlanná vált.³¹

Aznap az LVII. páncélos hadtest parancsnokának, Kirchner tábornoknak a vezetése alatt megalakult a „Kirchner” páncélos csoport. Alárendeltségébe tartozott a hadtest 1., 23. és 24. páncélososztálya, valamint a magyar VIII. hadtest 20. gyaloghadosztálya, 5. és 8. tábori póthadosztálya. A csoportosítás feladata a Kecskemét körzetéből észak felé nyomuló szovjet csapatok szétverése volt.³²

²⁷ Stoves, Rolf: Persönliches Kriegstagebuch Pz.Rgt. 1 (Gévelt kézirat, másolata a szerző birtokában.) 1944. november 1-jei bejegyzés.

²⁸ HL mikrofilmtára, Kriegstagebuch Ia der Heeresgruppe Süd Kriegstagebuch vom 1. 11. 1944 (626. tekeres 720962. felvétel).

²⁹ HL Szovjet iratmásolatok gyűjteménye a Budapest körüli harcokról. A 2. Ukrán Front hadijelentései, 1944. november 1., illetve HL mikrofilmtára, Kriegstagebuch Ia der Heeresgruppe Süd Kriegstagebuch vom 1. 11. 1944 (626. tekeres 7209691. felvétel).

³⁰ Szbornik materijalov po izucsenijiu opüta vojnyi No. 21 (Budapestszkaja operacija). Moszkva, 1946. 102. o.

³¹ HL Tanulmányok és visszaemlékezések gyűjteménye, 3857. sz., Orbay (korábban Rabács) István tüzér ezredes naplója, 1944. november 1-jei bejegyzés.

³² HL mikrofilmtára, Kriegstagebuch Ia der Heeresgruppe Süd Kriegstagebuch vom 1. 11. 1944 (626. tekeres 7209697. felvétel).

A német páncéloscsapatok átcsoportosítása is gőzerővel folyt. A „Feldherrnhalle” páncélgránátos-hadosztály egy megerősített harccsoportja reggel 6 órakor Mezőkövesd környékéről Gyón–Alsódabas körzetébe indult. Az eredetileg az LVII. Páncéloshadtesthez irányított seregetestet aznap a III. páncéloshadtestnek rendelték alá. A 13. páncélos-hadosztály Polgártól Kiskunlacháza–Bugyi felé, a 8. „Florian Geyer” SS-lovashadosztály³³ pedig Kiskunlacháza irányába tartott.³⁴

Utóbbi seregetest 8/1. SS-páncélvadász-százada 7,5 cm-es gépvontatású páncéltörő ágyúkkal egy nappal korábban még Nyíregyháza délkeleti előterében harcolt. Parancsnoka, Friedrich Meier SS-Hauptsturmführer határozottságról és hidegvérről tett tanúbizonyságot, amikor a szovjet 6. gárda-lovashadtest támadásakor készületlen századát tüzelőállásokba parancsolva, irányzói egy Valentine IX harckocsit és két önjáró löveget lőttek ki, és ezzel a szovjet támadást visszaverték.³⁵

A 13. páncélos-hadosztály, miután reggel 7 óra körül az utolsó alakulatai is átkeltek a Tiszán Polgárnál, aznap délután Emőd és Feldebrő körzetében gyülekeztette erőit. Feldebrőn gyülekeztek a hadosztály alábbi alakulatai:

- hadosztálytörzs az ellátó részekkel;
- 66/II. páncélgránátos-zászlóalj (200 fős harcos-létszám, két 7,5 cm-es páncéltörő ágyú);
- 93/II. páncélgránátos-zászlóalj (250 fős harcos-létszám, négy aknavető, egy 7,5 cm-es gyalogsági löveg);
- 13/II. páncélos-tüzérsztály (nyolc 10,5 cm-es tábori tarack, négy 10 cm-es ágyú);
- 4. páncélos-utászszászlóalj 1. és 2. százada tehergépkocsin (összesen 100 fős harcos-létszám, két aknavető);
- 13. páncélos-felderítőosztály egy százada tehergépkocsin (30 fős harcos-létszám).

A településen megerősítő tüzeralakulatok is állomásoztak, így a 959. tüzérandár törzse az 52/II. gépvontatású nehéztüzérsztállyal (két 15 cm-es tábori tarackos és egy ágyús üteggel), valamint a 607. önálló tüzérsztály (hat 21 cm-es mozsárral). A Feldebrőn gyülekeztetett német erők 19 órakor indultak tovább új bevetésük színterére, Budapest előterébe. Emődön a 13. páncélos-hadosztály alábbi alakulatai még vasúti berakodásra vártak:

- 66/I. páncélgránátos-zászlóalj (35-40 lövészpáncélossal);
- 13/4. páncélos-felderítőszázad (20 lövészpáncélossal);
- 4/3. páncélos-utászszázad (15 lövészpáncélossal).

³³ Október 27-én a hadosztály 8. SS-páncélvadászosztályának 25 Jagdpanzer 38(t) vadászpáncélosából 10 volt bevethető. A seregetest három lovasezredének és felderítőosztályának gyalogsági harcos-létszáma összesen 3060 fő volt. A 8. SS-tüzérezred 37 löveget számlált. A bevethető 7,5 cm-es páncéltörő ágyúk száma 19 volt.

³⁴ HL mikrofilmtára, Kriegstagebuch Ia der Heeresgruppe Süd Kriegstagebuch vom 1. 11. 1944 (626. telerkes 7209693. felvétel).

³⁵ Lásd *Yerger, Mark C.*: German Cross in Gold. Holders of the SS and Police. Volume 4: „Cavalry Brigade and Divisions”. San Jose, 2009. 229. o.

E lövészpáncélosokat még aznap este saját lábön megindították Budapest felé. A hadosztály 4. páncélosezrede (mindössze öt bevethető Panther harckocsival) és 13/III. páncélos-tüzérosztálya (hat bevethető Hummel önjáró tarackkal) tovább várt a vasúti berakodásra. Ugyanakkor a 13. páncélos-felderítőosztály további 10 lövészpáncélosát, valamint a 661. önálló páncélvadászosztály hat Jagdpanzer 38(t) vadászpáncélosát és három Nashorn páncélvadászát már vasútra rakták.³⁶

A 325. rohamlővegndandár hét StuG. III rohamlővegét Hevesre, az alakulat számára kijelölt gyülekezési körletbe irányították.

Noha a 2. Ukrán Frontot támogató 5. légi hadsereg aznap 531, másnap pedig 543 bevétést repült, a német páncéloscsapatok vasúton való átcsoportosítását képtelen volt megakadályozni.

November 1-jén délután 16 óra tájban a szovjetek Budapest irányában újabb harckocsi- és gépesített erőket vetettek harcba, ezúttal a 4. gárda-gépesítetthadtestet. E magasabbegységet 1943 januárjában szervezték meg a 13. harckocsihadtestből. Parancsnoka 1944. március 31-től a háború végéig Vlagyimir Ivanovics Zsdanov altábornagy volt. A hadtest 1944. október végén a 3. Ukrán Front állományából került a 2. Ukrán Front alárendeltségébe. A hadtest hadrendje 1944. november 1-jén a következő volt:

- hadtest-törzs;
- 13. gárda-gépesítettndandár (A. E. Szergijenko gárda-ezredes)
benne a 38. gárda-harckocsiezred T–34/85 harckocsikkal (P. F. Tulov gárda-alezredes),
- 14. gárda-gépesítettndandár (N. A. Nikityin gárda-ezredes)
benne a 39. gárda-harckocsiezred T–34/85 harckocsikkal (Sz. V. Garfunkel gárda-ezredes),
- 15. gárda-gépesítettndandár (M. A. Andrianov gárda-ezredes)
benne a 37. gárda-harckocsiezred T–34/85 harckocsikkal (F. V. Csufarov gárda-alezredes),
- 36. gárda-harckocsidandár (P. Sz. Zsukov gárda-ezredes, T–34/85 harckocsikkal),
- 292. gárda önjáró tüzérezred (Sz. K. Sahmetov gárda-ezredes, három SzU–85),
- 352. gárda nehéz önjáró tüzérezred (I. M. Tuberkov gárda-ezredes, 21 ISzU–122),
- 1512. önálló páncéltörő tüzérezred (76,2 mm-es lövegek),
- 527. aknavető-ezred (120 mm-es aknavetők),
- 129. gárdaaknavető- (rakéta-sorozatvető) tüzérosztály (BM–13 sorozatvetők),
- 740. légvédelmi tüzérezred (37 mm-es gépágyúk),
- 62. motorkerékpáros-zászlóalj (néhány T–34 harckocsival).

A hadtest 1944. október 29-én 13 ezer 404 katonával, valamint egyebek mellett 121 T–34 és T–34/85 harckocsival, három SzU–85 önjáró löveggel, 31 darab 76,2 mm-es lö-

³⁶ Bundesarchiv–Militärarchiv, Freiburg (a továbbiakban: BA–MA) RH 24-72 Bericht über Fahrt des Chefs des Gen. Stabes LXXII. AK. zur 13. Pz. Div. am 1. Nov. 1944.

veggel és 44 darab 120 mm-es aknavetővel rendelkezett.³⁷ Október végén beérkezett a hadtesthez a 352. gárda nehéz önjáró tüzérezred is, s ez jelentősen megnövelte az önjáró lövegek mennyiségét.

Zsdanov altábornagy úgy döntött, hogy a magyar csapatok harcászati védelmét Szabadzállás–Fülöpszállás körzetében a 39. gárda- és 37. gárda-harcokocsiezredekkel töri át, majd a hadműveleti siker elérése érdekében a mélységben két párhuzamos irányban folytatja erőivel az előretörést. A súlypontot a hadtest parancsnoka a jobbszárnyra helyezte.

A harcrend első lépcsőjében két gépesített-dandár, a másodikban egy gépesített- és egy harcokocsidandár támadott.

A 14. gárda-gépesített-dandár, megerősítve a 68. gárda-lövészadosztály 200. gárda-lövészezredével, az 1512. önálló páncéltörő tüzérezreddel és a 129. gárdaaknavető- (rakéta-sorozatvető) tüzérosztállyal, azt a feladatot kapta, hogy a főerők élén támadva november 2-án 12 óráig foglalja el Ócsát.

A 15. gárda-gépesített-dandár, megerősítve a 68. gárda-lövészadosztály 202. gárda-lövészezredével és az 527. aknavető-ezred 1. osztályával arra kapott parancsot, hogy a hadtest balszárnyán, a Duna mentén támadva, november 2-án délig vegye birtokba Rákócziiget, Szigetszentmiklóst és Taksonyt.

A 36. gárda-harcokocsidandár, megerősítve a 352. gárda nehéz önjáró tüzérezreddel és a 68. gárda-lövészadosztály 136. gárda-tüzérezredének egyik tarackos ütegével, arra készült fel, hogy a 14. gárda-gépesített-dandár mögött, a második lépcsőben mozogva november 2-án 12 óráig elfoglalja Dunavarsányt.

A 13. gárda-gépesített-dandár, megerősítve a 68. gárda-lövészadosztály 198. gárda-lövészezredével, valamint az 527. aknavető-ezred zömével, azt a parancsot kapta, hogy a 36. gárda-harcokocsidandárt követve, a második lépcsőben törjön előre és november 2-án délig vegye birtokba Alsónémedit.³⁸

A szovjet 7. gárdahadsereg 25. gárda-lövészhadtestének alárendelt 27. önálló gárda-harcokocsidandár 20 óráig Mezőtúr–Cifra csárda–Tiszaföldvár menetvonalon a Cibakházától keletre lévő Megállj-csárda körzetét érte el.

A dandár állományába aznap 45 T–34, 18 T–34/85 harcokocsi, valamint 16 SzU–85 és hat SzU–76M önjáró löveg tartozott. Ezek közül 24 T–34, 17 T–34/85, 15 SzU–85 és négy SzU–76M volt üzemképes állapotban.³⁹

Az alakulat páncélos-állománya főként a lövészcsapatok közvetlen tűztámogatását végezte. Így a harcokocsi mellett bevetett önjáró lövegek irányzási korlátjai ebben a szerepkörben nem jelentettek különösebb harcászati hátrányt.

³⁷ Tolubko, V. F.–Barisev, N. I.: Na juzsnom flange. Bojevoj puty 4-go gvargyejszkovo mehanizirovannogo korpusza (1942–1945). Moszkva, 1973. 338. o.

³⁸ Uo. 339–341. o.

³⁹ A 27. önálló gárda-harcokocsidandár hadműveleti jelentése a 7. gárdahadsereg harcokocsi- és gépesített csapatai parancsnokának (másolata a szerző birtokában), 1944. november 1.

1944. november 2. csütörtök

(Időjárás: napközben hűvös, borult égbolt, eső.

A mellékutak csak terepjáró járművek számára járhatók.)

Hajnaltól a 4. gárda-gépesítetthadtest Kunszentmiklós körzetéből észak felé tört előre. A szovjet páncélosok egyenesen beletámadtak a Kunszentmiklós visszafoglalásra csoportosuló 1. huszárhadosztály készenléti állásaiba.

A csapat súlya (két szovjet gépesített-dandár, bennük két gárda-harcokoszred támadása) a „Makay” csoportot⁴⁰ érte Peszéradacs körzetében. A súlyos harcokban a 1. huszár tüzérsztály és a 3. gépkocsizó tüzérsztály részei, valamint a 3. és 4. huszárezred katonái páncéllököllel több T–34/85 harcokcsit megsemmisítettek. A huszároknak azonban hamarosan menekülőre kellett fogniuk.

A „Makay” csoport Bugyi déli előteréig vonult vissza. Az összetorlódott lovas kötelek és a csapatvonat között a megjelenő 46 szovjet harcokcsi meglehetősen pánikot idézett elő. Ahogy arra Dóry Lajos hadnagy, a 3. huszárezred tisztje visszaemlékezett: „Az orosz harcokcsik morajlása jól hallatszik. Elérjük Bugyi térségét. [...] Az úton torlódás, egy orosz harcokcsi nyomjelzős sorozatot ad le a menetoszlopra, a lovak megvadulnak sziporkázó fényektől, Emil⁴¹ megsebesül.”⁴²

A huszár harcscsoport részei a községtől északra lévő szőlődombokon rögtönöztek védőállást. Az 1. huszárhadosztály szétszórt részei e vékony vonal mögött gyülekeztek. A Bugyi körzetéből Taksony felé forduló szovjet harcokcsik közül a „Makay” csoport hármát kilőtt, s a támadást – átmenetileg – visszaverte.⁴³

Ezzel együtt a 4. gárda-gépesítetthadtest 15. gárda-gépesítettdandára – 75 km-es előre nyomulás után – november 2-án kora estig birtokba vette a Dunaharasztihoz tartozó Rákócziiget. A Dunaharaszti betört páncélos-éket a védők páncélléhárítása visszaverte.⁴⁴

A 14. gárda-gépesítettdandár először Ócsát, majd 20 páncélossal (ebből 10 könnyű páncélozott harcjárművel⁴⁵) Alsónémedit foglalta el. A 13. gárda-gépesítettdandár reggel 8 órakor Bugyit, majd a Taksonytól délre fekvő Dunakisvarsányt vette birtokba. A 36. gárda-harcokcsidandár este 18 óra körül Alsóvány körzetében harcolt. A 46. hadsereg leggyorsabban mozgó – tehergépkocsikkal szállított – 68. gárda-lövészadosztálya aznap 14 órakor Kunszentmiklós körzetében tevékenykedett.⁴⁶

⁴⁰ A harcscsoport a 3. huszárezredből, valamint a 4/II. huszárosztályból állt, élén Makay Attila ezredessel, a 4. huszárezred parancsnokával.

⁴¹ Vitéz Jekelfalussy-Wolnhoffer Emil, a 3. huszárezred hadnagya.

⁴² Dóry Lajos: Fegyver nélkül a frontra. Egy egykori huszárhadnagy emlékezései 1944–45-ös naplójegyzetei alapján. (A bevezetőt írta és jegyzetekkel ellátta: Bene János.) *Hadtörténelmi Közlemények*, 2002/4. 1199. o.

⁴³ Darnóy Pál: A Budapestért vívott harc. 22. rész. *Hadak Útján*, 1964. áprilisi szám 10. o.

⁴⁴ HL VKF Fővezérség hadműveleti osztályának napi helyzettájékoztatója, 1944. november 2., 3. o.

⁴⁵ A magyar Fővezérség jelentésében „10 nehéz és 10 könnyű páncélos” kifejezés szerepel. Lásd HL VKF Fővezérség hadműveleti osztályának napi helyzettájékoztatója, 1944. november 2., 3. o. Véleményünk szerint itt a 14. gárda-gépesítettdandár felderítőszázadának Universal Carrier Mk II páncélozott szállító harcjárműveiről lehetett szó. Ezeket részben 12,7 mm-es DSK nehézgéppuskával szerelték fel. (Lásd Porter, David: *Soviet Tank Units 1939–45*. London, 2009. 123. o.) E mindössze 3,8 tonna tömegű páncélosok mellett a T–34/85 közepek harcokcsik valóban „nehéznek” tűnhettek.

⁴⁶ A szovjet 46. hadsereg 1944. novemberi jelentései. (Másolatuk a szerző birtokában.) 1944. november 2-án 19 óra 30 perckor leadott jelentés.

November 2-án a magyar VI. hadtest által létrehozott pesti hídfő megszállása befejeződött, de további megerősítés folyamatban volt. A hadtest alárendeltségébe kerültek a német 22. SS-önkéntes lovashadosztály már beérkezett erői, az 1. SS-rendőrezred, a Budapesten állomásozó német karhatalmi alakulatok, valamint a Várpalotáról beérkezett magyar VIII. rögtönzött gyalogzászlóalj is.⁴⁷

A m. kir. 202. honvéd gépkocsizó különleges műszaki zászlóalj békehelyőrsége Dunaharaszti volt. A zászlóalj éppen áthelyezésre és indulásra váró 150 fős kötelékét a szovjet előretörés miatt visszatartották, s az 1/I. honvéd ejtőernyős-zászlóalj (Tassonyi Edömér százados⁴⁸) jobbszárnyán még aznap bevetették az „Attila” vonal „A” védőkörletében, Dunaharasztinál.⁴⁹

Az 1/I. ejtőernyős-zászlóalj védelme csaknem kizárólag lövészgödrökből, illetve támpontokból állt. Tüztámogatásuk egyelőre csak saját 8 cm-es aknavetőire korlátozódott, de mögöttük, a csepeli elágazás körzetében a magyar budapesti légvédelmi tüzércsoport 8,8 cm-es légvédelmi ágyúi voltak tüzelőállásban, amelyek földi célpontok ellen kerültek beállításra,⁵⁰ és délkeleti irányban kiváló kilövessel rendelkeztek. Tassonyi százados visszaemlékezésében így írta le csapatai védőkörletét: „Mind Soroksáron, mind Dunaharasztin hevenyészett védőállások voltak előre elkészítve a munkaszolgálatosok által. A műút közvetlen környezetében harcokcsíárok volt kiásva, fákra szerelt tányéraknák [lövő tányéraknák – Sz. N.] voltak telepítve. Pokorny harcálláspontján rádióösszeköttetésben voltunk egy légvédelmi ágyús csoporttal, Budapest légvédelmében, akik igénylésünkre a soroksári védőállás elé területtűzet adtak.”⁵¹

Az 1/I. ejtőernyős-zászlóalj egyik százada az 5. számú főutat, egy másik pedig a Dunaharaszti délkeleten futó műutat zárta le. A századok zöme az utakat védte, az azok közötti mintegy három km-es sávban csak gyenge leplező erők voltak.

Egy harmadik ejtőernyős-század Pokorny őrnagy soroksári harcálláspontjánál tartalékban állt, egy Nimród páncélos gépágyúval együtt.

Az ejtőernyősök arcvonalszakaszán próbálták ki az 1944 M. buzogányvetőt (más néven „Szálasi-röppentyűt”) is. Erről az egyik ejtőernyős-szakasz parancsnoka, Marosújvári Géza zászlós így emlékezik meg: „Itt megemlítem egy új magyar konstrukciójú fegyvert, az úgynevezett »Szálasi-röppentyű« próbáját, amely ezekben a napokban zajlott le közvetlenül a kiépített állásaink mögött.

⁴⁷ HL VKF Fővezérség hadműveleti osztályának napi helyzettájékoztatója, 1944. november 2., 3. o. Maga a VI. hadtest a német III. páncéloshadtest alárendeltségébe került, létrehozva ezzel a „Breith” páncéloscsoportot.

⁴⁸ Tassonyi százados zászlóaljja Pokorny László őrnagy, az 1. ejtőernyős-ezred parancsnokának alárendeltségébe tartozott. Az ezred-közvetlen alakulatok (árkász-, híradó-, páncéltörő ágyús-, aknavető- és páncéltromboló szakasz) Pokorny őrnagy parancsnoksága alatt álltak, csakúgy, mint a 202. honvéd gépkocsizó különleges műszaki zászlóalj különítménye.

⁴⁹ HL HM 30.497/8. ny. v. – 1945. A műszaki zászlóalj 1944. november 12-én végrehajtott felváltásáig harcolt a körzetben. Az 1/I. ejtőernyős-zászlóalj részei október 23-án már Dunaharasztinál az „Attila” vonalban voltak, miután a budapesti „Károly” (ma „Petőfi”) laktanyából ideszállították őket. Lásd Nagy Árpád m. kir. ejtőernyős főhadnagy háborús jegyzetei. (Közreadta: *Martin Kornél.*) *Hadtörténelmi Közlemények*, 1999/1. 171. o.

⁵⁰ *Bárczy Zoltán: Zuhanóúgrás.* Budapest, 1981. 470. o.

⁵¹ HL Tanulmányok és visszaemlékezések gyűjteménye, 3413. sz., *Tassonyi Edömér: Kritika – Zuhanóúgrás. A magyar ejtőernyősök harcai 1944–1945.* 17. o.

A röppentyű, a páncélökölőhöz hasonló reaktív [helyesen kumulatív – Sz. N.] fegyver volt, amit elektromos gyújtással egy kerekekkel ellátott állványról löttek ki. Ezen a próbán, mivel a kilövőhely szakaszom védősávjában volt, én magam is jelen voltam.

A próba-kilövés sikerült, és hatalmas bunkóhoz hasonló test elindult a tőlünk kb. 3 km-re lévő tanya felé, ahol állítólag szovjet páncélosok gyülekeztek. A repülő lövedéket hosszú ideig lehetett szabad szemmel követni. A levegőben, repülés közben nagyon erős bűgő hangot adott, majd a tanya irányából villanás volt látható és egy tüzérségi lövedék becsapódásához hasonló hang volt hallható.”⁵²

Tassonyi százados ejtőernyőseinek két harcelőrsük volt: az egyik Gyálpusztánál, a másik pedig Ócsa déli kijáratánál. Ez utóbbi négy 7,5 cm-es páncéltörő ágyúból álló reszszállítás volt Sebestyén Endre főhadnagy parancsnoksága alatt. A szovjet 14. gárdagépesítettdandár harcokcsijai és a kísérő deszant-lövészek azonban rajtaütésszerűen lerohanták a páncéltörő ágyúkat. Mindössze két ejtőernyős jutott vissza innen a zászlóaljhoz.⁵³ Más források szerint a páncéltörő ágyús szakasz meglepése nem sikerült teljesen. Noha a páncélosok két magyar 7,5 cm-es páncéltörő ágyút letapostak, a kötelék megsemmisülése előtt még három szovjet harcokcsit kilőtt.⁵⁴

Az I/I. ejtőernyős-zászlóalj parancsnoka e visszajutott katonáktól furcsa körülményről szerzett tudomást: „A jelentés szerint az első megjelent orosz harcokcsi német felségjelet viselt. Egy német főhadnagy figyelmeztette [Sebestyén főhadnagyot – Sz. N.], hogy orosz harcokcsi, s az ágyúhoz ugrott, hogy segítsen. De már késő volt, az ágyút telitalálat érte, és az állást az előretörő harcokcsik letaposták. (Ez a jelentés valószínű, mert Isaszegen⁵⁵ magam láttam egy német felségjelű harcokcsit az orosz harcokcsik között. Lehet, hogy zsákmányolt és harcba állított eredeti német anyag volt.)”⁵⁶

Az Ócsára betört szovjet harcokcsik ismét utolérték és lerohanták a II. önálló gépvonattal közepes tüzérosztály részeit, s ennek következtében az osztály több katonája eltűnt.⁵⁷ A már többször idézett Orbay István ezredes november 2-ára virradóra éppen ezen a településen éjjelezett: „Reggel 9 h-kor a vezérkari főnök⁵⁸ éppen tisztii gyűlést tartott a további teendők miatt, mikor Ócsán ránk törtek a páncélosok. A faluban megindult a harc. A vonatokat Üllő–Vecsés irányába megindítottuk, és mikor utoljára gépkocsiba szálltam, az ellenség már a községháza előtt tüzelt. Csapat nem állt rendelkezésemre, és így nem volt más hátra, mint hogy a Budapest felé előretörő ellenség elől észak felé kitérjek a hadosztályparancsnoksággal.

Így jutottunk 12 h tájban Vecsésre. Útközben egy kilőtt páncélos és összelőtt német tehergépkocsik mutatták, hogy éjjel itt ezen az útvonalon is volt páncéloscsata.”⁵⁹

⁵² HM HIM Hadtörténelmi Levéltár (Budapest), Tanulmányok és visszaemlékezések gyűjteménye, 2904. sz., Marosújlári Géza: Ejtőernyős katonai szolgálatom emlékei, 1941–1945. 4. o.

⁵³ Bárczy Zoltán: Zuhanóugrás. Budapest, 1981. 470–471. o.

⁵⁴ HM HIM Hadtörténelmi Levéltár (Budapest), VKF Fővezérség hadművelési osztályának napi helyzetájékoztatója, 1944. november 2., 3. o.

⁵⁵ Az I/I. ejtőernyős-zászlóalj 1944. november 12. után itt harcolt.

⁵⁶ HL Tanulmányok és visszaemlékezések gyűjteménye, 3413. sz., *Tassonyi Edömér*: Kritika – Zuhanóugrás. A magyar ejtőernyősök harcai 1944–1945. 16–17. o.

⁵⁷ HL HM 670.112/22.v.–1944.

⁵⁸ A hadosztály vezérkari főnöke Köves-Toronyi Ferenc vezérkari őrnagy volt.

⁵⁹ HL Tanulmányok és visszaemlékezések gyűjteménye, 3857. sz., *Orbay (korábban Rabács) István* tüzér ezredes naplója, 1944. november 2-i bejegyzés.

A 22. SS-önkéntes lovashadosztály 17. SS-lovasezredének a déli órákban beérkezett kisebb erői Dunaharasztn⁶⁰ és annak délnyugati, illetve keleti előterében rögtönöztek biztosító vonalat.

Az 1/I. ejtőernyős-zászlóalj Dunaharasztnál foglalt védőállása ellen 2-án este, kb. 20 óra körül a 15. gárda-gépesítettdandár tört előre 20 harckocsival. Az Ócsáról Soroksár felé vezető út mentén a 14. gárda-gépesítettdandár nyomult Budapest felé további 20-40 páncélossal. Marosújívári Géza zászlós erre így emlékezik: „...megkezdődött a szovjet páncélosok támadása, amely hamarosan elérte az állásaink előtt húzódo harckocsiárkot. Az élen haladó kb. öt darab T-34-es a felrobbantott híd előtt megtorpant. Ez a néhány perces megállás elég volt arra, hogy a híd közvetlen környékén beásott páncélelhárítók páncéloköllel mind az öt harckocsit kilőjék.”⁶¹

Nagy Árpád ejtőernyős főhadnagy az alábbiakat rögzítette e támadással kapcsolatban: „A Budapest ellen törő első és legelszántabb roham sorsa alig 10 perc alatt eldőlt. Az ejtőernyős fiúk úgy kushadtak a lövészlyukakban, hogy még a sapkarózsa sem látszott belőlük. A páncélosok gyanútlanul közeledtek a csendesnek látszó vidéken, amikor megmozdultak a göröngyök, megindultak a kukoricaszár kúpok, a fák tövéből kísértetiesen ordító fantomok pattantak föl, és az alig 100 m-re lévő harckocsik kezelői még fel sem ocsúdhattak, máris körülugrálták őket, mint a halál angyalai, az esernyős rémek. Kifújtak a Faustok⁶² csövei, és a páncéltornyokon, hernyótalpakon egymás után robbantak a faustfejek, leemelve a tornyot, szétszaggatva a hernyótalpat, szénné égett várakká változtatva az erődöket az előbb még büszke vöröskatonákkal. Alig telt bele tíz perc, már ott lapítottak a fiúk az árokban és vicsorgó foggal várták a támadó orosz gyalogságot. [...]

A páncélosroncsok⁶³ kísértetiesen füstölögtek állásaink előtt – és a gyalogság nem jött. Maga a látvány elég volt nekik belőlünk, egy életre. Hiába ordítottak hátul a politrukok, hiába berregett fel a visszaözlőkre néhány túlbuzgó politikai biztos géppisztolya, fél órával a támadás megindulása után, messze kilométerekig nem lehetett élő oroszot látni Dunaharaszti–Sorokság térségében.”⁶⁴

Tassonyi százados ezzel ellentétben óráig tartó, súlyos harcokra emlékezik: „A védőállásban órákon keresztül kaotikus harc folyt. Számos harckocsi megsérült tányéraknáktól és páncélelhárító fegyverektől, de a sérült harckocsikat elvontatták. A soroksári védőálláson keresztül néhány harckocsi a védővonalba betört, de az orosz gyalogság rohamtávolságon, a balszárnyon elakadt. A harckocsik visszafordultak. Azonban a műüttől jobbra támpontjainkat visszavetették, az orosz gyalogság itt állásunkba befészkelte. A visszavetett egységek Juhász [Andor] főhadnagy, századparancsnok parancsnoksága

⁶⁰ E területen korábban a német 153. tábori kiképzőhadosztály alakulatai állomásoztak.

⁶¹ HL Tanulmányok és visszaemlékezések gyűjteménye, 2904. sz., *Marosújívári Géza: Ejtőernyős katonai szolgálatom emlékei, 1941–1945.* 4. o.

⁶² A Panzerfaust (magyarul páncéloköl), egylovétű kézi páncéltörő fegyver német nevének torzult változata.

⁶³ A szovjetek ekkor öt megsemmisült s még néhány mozgásképtelenné vált T-34/85 harckocsit veszítettek. Tassonyi Edömér százados 1/I. ejtőernyős-zászlóalja 1944. november 2–8. között Dunaharaszti és Soroksár körzetében 14 szovjet páncélost semmisített meg közelharcban (páncéloköllel és páncélrémmel). Ehhez lásd HL Kitüntetési javaslatok, 510/a. csoport, Tassonyi Edömér százados előléptetése.

⁶⁴ Nagy Árpád m. kir. ejtőernyős főhadnagy háborús jegyzetei. (Közreadta: *Martin Kornél.*) *Hadiörténelmi Közlemények, 1999/1.* 171–172. o.

alatt egy árokban, kb. 300 m-rel hátrébb állást foglaltak és géppuskáikkal, tüzfegyverekkel megakadályozták az állásból való kitörést.

A Dunaharasztnál indított orosz támadás, ugyancsak órákig tartó tűzharc után, rohamtávolságon összeomlott. Ott az arcvonal szilárdan kitartott, több orosz harckocsi megsérült.

Éjfél után az orosz a támadást beszüntette, a harckocsikat visszavonták. Az orosz gyalogság beásta magát a soroksári állásokkal szemben, és állásunkban, amit a műüttől jobbra elfoglalt, kitartott. Az orosz gyalogságot Dunaharasztnál visszavonták. Veszteségeink ekkor is, és a későbbi harcokban súlyosak voltak,⁶⁵ főleg a szüntelen heves közepes aknatűz miatt. A soroksági védőállás előtt a harckocsiárok áthidalására épített földhidat árkaszaink felrobbantották.”⁶⁶

Bugyi, Alsónémedi és Ócsa településektől északra a reggel Taksony vasútállomásán kirakodott német 13. páncélosadosztály⁶⁷ (Gerhard Schmidhuber vezérőrnagy) 66. páncélgránátos-ezredének két zászlóalj⁶⁸ létesített biztosító állásokat. Döry Lajos huszár hadnagy visszaemlékezése szerint: „Valahol Alsónémedi felé az út mentén németekre bukkanok, ott már többen összegyűltek, kb. 20-40 fő. A németek páncéltörő ágyúkkal és Vierlingsgeschützekkel,⁶⁹ álcázva, nyugodtan várják az orosz harckocsikat. [...]

Végre pár német Göringgel találkozunk, frontjuk meghosszabbításaként helyet keresünk, amikor az orosz páncélos élek megérkeznek. A négy Göring és a négy Panzer-spähwagen⁷⁰ tüzet nyit, egy orosz⁷¹ kilőnek, a többi megfordul. A négy Spähwagen fényjelző munícióval pokoli tüzet nyit, gyönyörű. Fel kell állnom, ezt látnom kell. [...]

Mi tőlük jobbra (ny[ugatra]) egy fasor mentén, egy szántás szélén foglalunk állást. Hova lett a század? Majd aknatűz ér, egész közelielk a becsapódások. Sem előtte, sem azóta nem féltem annyira, mint abban a tűzben. [...]

Éjjelre Taksonyba lovagolunk. [...] A taksonyi svábok a német katonákat tejben-vajban fűrésztik, a Tigrisek⁷² hűtővizében libapecsénye sistereg reflektorfény mellett, a magyar huszárt még csak be sem eresztik!”⁷³

⁶⁵ A zászlóalj 11 napos harca alatt több mint 40 százalékos véres veszteséget szenvedett.

⁶⁶ HL Tanulmányok és visszaemlékezések gyűjteménye, 3413. sz., *Tassonyi Edömré: Kritika – Zuhanóugrás. A magyar ejtőernyősök harcai 1944–1945.* 18. o.

⁶⁷ A hadosztálynak október 27-i adatok szerint 15 Panther harckocsijából hat volt bevethető, továbbá egy Panzer III harckocsi és egy Panzer IV/70 (V) vadászpáncélos. A seregtest 14 löveggel, két 7,5 cm-es páncéltörő ágyúval, valamint 1100 fős gyalogsági harcos-létszámmal rendelkezett. November 1-je után a 4/III. páncélososztály 9. százada kapott 17 Panzer IV/70 (A) vadászpáncélost, amelyekből november 6-ára már csak négy maradt. Vö. *Spielberger, Walter J.–Doyle, Hilary L.–Jentz, Thomas L.: Leichte Jagdpanzer.* Stuttgart, é. n. [1997.] 164. o.

⁶⁸ A 66/I. páncélgránátos-zászlóalj lövészpáncélosokkal rendelkezett. Számos Sd.Kfz. 251/21 harcjárműve 15 mm-es háromcsövű nehézgéppuskával volt felfegyverezve.

⁶⁹ Itt a magyar tiszt valószínűleg a 66/I. páncélgránátos-zászlóalj 15 mm-es háromcsövű nehézgéppuskával felszerelt Sd.Kfz. 251/21 lövészpáncélosait láthatta. Ezek közkeletű német elnevezése Drilling volt, nem pedig Vierling.

⁷⁰ A németül tudó magyar katonák legtöbbször a *Schützenpanzerwagen* (lövészpáncélos, rövidítve SPW) és a *Panzerspähwagen* (felderítő páncélgépkocsi, rövidítve Pz.Sp.W.) kifejezéseket keverte.

⁷¹ Értsd: egy szovjet harckocsit.

⁷² A magyar huszártiszt a német 13. páncélosadosztály Panther harckocsijait láthatta.

⁷³ Döry Lajos: Fegyver nélkül a frontra. Egy egykori huszárhadnagy emlékezései 1944–45-ös naplójegyzetei alapján. A bevezetőt írta és jegyzetekkel ellátta: Bene János. In: *Hadtörténelmi Közlemények* 2002/4. szám

A „Feldherrnhalle” páncélgránátos-hadosztály (Günther Pape ezredes) elsőként beérkezett harccsoportja⁷⁴ Gyón–Alsódabas körzete helyett Örkénynél vette fel a harcot. A települést a szovjetek páncélos támogatással rohamozták déli és északnyugati irányból. A támadásokat ugyan visszaverte a német harccsoport, de este a kapott parancs szerint vissza kellett vonulnia Újhartyánra.

A magyar 5. tábori póthadosztály vonatalakulatai éppen Kalocsáról vonultak gyalogmenetben Pilis felé, amikor Újhartyán körzetében szovjet harckocsik támadtak rájuk, és súlyos veszteségeket okoztak nekik. A vonatoszlop parancsnoka, Abaffy Aurél százados ügyességének köszönhetően a megmaradt részek Monoron át elérték Nagykátát.⁷⁵

A Budapest déli előterébe beérkezett német erőket – kiegészítve a még menetben lévő 8. SS-lovashadosztállyal – aznap Hermann Breith páncélos tábornok III. páncéloshadtestének alárendeltségébe utalták. Miután a magyar VI. hadtest leharcolt erőit is Breithnek rendelték alá, aznap megalakult a „Breith” páncéloscsoport. A tábornok harcálláspontja Gödöllőn volt.

A „Kirchner” páncéloscsoport német 1. páncélosadosztálya – miután az éjszaka folyamán Lajosmizse körzetéből visszavonult – ugyancsak Örkény körzetében harcolt. Kirchner tábornok harcálláspontját Gombán rendezték be.

Az 1. páncélosezred ellátó alakulatai Újhartyán körül gyülekeztek, de a szovjet előretett osztagok meglepték és bekerítették őket. Szorult helyzetükből az 1. páncélosfelderítőosztály egy nehézpáncélgépkocsi-osztaga szabadította ki őket, majd ezután Monorra vonultak. Oda települt a hadosztály előretolt harcálláspontja is, amelyet előzőleg Weckerle-majorból szovjet harckocsik üttek ki.

Az 1. páncélgránátos-ezred részei – a 73. páncélos-tüzérezred két ütegével megerősítve – dél körül Szabadszállás és Tatárszentgyörgy között biztosították a Budapest felé vezető utakat. A harcokban a 73/11. és a 73/12. páncélos-tüzérezred parancsnokai (Wojak és Müller százados) elestek. E retesz oltalmában a hadosztály „Huppert” harccsoportja⁷⁶

1200. és 1212. o. Mindkét oldalon ugyanarra a napra és eseményre vonatkozó sorok olvashatók. A könnyebb érthetőség kedvéért időrendbe rendeztük az idézet egyes részeit.

⁷⁴ A harccsoport (parancsnoka Joachim Helmuth Wolff alezredes) a „Feldherrnhalle” lövészezredből és a zömében StuG. III rohamlövegekkel felszerelt „Feldherrnhalle” páncélvadászosztályból (Sander őrnagy) állt.

November 1-jei adatok szerint a páncélvadászosztály 1. és 2. századának összesen 19 StuG. III rohamlövegéből 15 volt bevethető. Ezen kívül átcsoportosítás alatt volt a hadosztály 12 Panther harckocsija (bevethető hét), hat Panzer IV/70 vadászpáncélosa (bevethető kettő), négy Flak-Panzer IV légvédelmi páncélosa (bevethető három), 37 Sd.Kfz. 250 lövészpáncélosa (bevethető 31), 107 Sd.Kfz. 251 lövészpáncélosa (bevethető 85). A lövészpáncélosok közül 37 jármű 15 mm-es háromcsövű nehézgéppuskával volt felszerelve. A hadosztály tüzérsége 12 db 15 cm-es tábori tarackból, egy 10,5 cm-es tábori tarackból, valamint 12 db 8,8 cm-es légvédelmi ágyúból állt. Utóbbiakat a légvédelem és a páncélelhárítás mellett tábori tüzérségként is alkalmazhatták. A se-regtest légvédelmét 19 db 2 cm-es gépágyú (ebből három négycsövű) és 10 db 3,7 cm-es gépágyú biztosította. A csapatok 6530 puskával és karabéllyal, 369 géppisztollyal, 328 géppuskával, 27 nehézgéppuskával, 33 db 8 cm-es és 15 db 12 cm-es aknavetővel, kilenc 7,5 cm-es páncéltörő ágyúval, valamint hat könnyű gyalogsági ágyúval rendelkeztek. Lásd BA – MA RH 10/206 Blatt 38.

⁷⁵ *Darnóy Pál*: A Budapestért vívott harc. 23. rész. *Hadak Útján*, 1964. májusi szám 8. o.

⁷⁶ A harccsoport parancsnoka Helmuth Huppert őrnagy, az 1. páncélgránátos-ezred parancsnoka volt. Köteléke az I/II. páncélgránátos-zászlóaljából, az I/I. páncélososztály 10 Panther harckocsijából, a 37. páncélvadászosztály egy Marder páncélvadászokkal felszerelt szakaszából és 299. légvédelmi tüzérezred két vegyes légvédelmi harccsoportjából állt.

a déli órákban Lajosmizséig tört előre, ahol felmentette a 24. páncélosadosztály bekerített és szétugrasztott részeit. Ezután a harccsoport Örkény felé vonult vissza.

A település keleti előteréből a harccsoport egy része, a harcokocsikkal megerősített 1/II. páncélgránátos-zászlóalj (Becker százados) kelet felé, Lipótmajor irányában indított támadást. A zászlóaljat az 1/1. páncélosszázad hét Panther harcokocsijával, a 37. páncélvadászosztály egy szakasz Marder páncélvadászával, valamint néhány önjáró 2 cm-es légvédelmi gépágyúval és gyalogsági lövegekkel erősítették meg. A páncélgránátosok felkapaszkodtak a harcokocsikra. A harccsoport hét km megtétele után, 30 percnyi küzdelem árán birtokba vette Lipótmajort. A szovjetek elmenekültek, a németek pedig nyugati, északi és keleti irányokban, félkörívben beásva magukat, lezárták az északnyugat felé vezető utat. Az úton elhaladó szovjet T-34/85 harcokocsikat a Pantherek kilőtték, a tehergépkocsik közül pedig sokat az önjáró 2 cm-es légvédelmi gépágyúk gyújtattak fel. Becker százados erőit hamarosan aknavetőtüzzel támogatott támadások érték déldélkeleti, valamint észak-északnyugati irányból. Két és fél óra múlva megérkezett a parancs a nyugat felé való visszavonulásra, de addigra a szovjet csapatok lezárták visszafelé vezető útvonalat. Becker százados harccsoportja sötétedés után részben Ágostonmajornál, részben pedig Lipótmajornál harcolt körvédelemben (úgynevezett „sündisznó-állásban”), majd másnap reggelig Pilisre vonult vissza. Útközben az 1/1. páncélosszázad két Panther harcokocsija újabb szovjet T-34 harcokocsikat lőtt ki.⁷⁷

November 2-án este a seregtest zöméből álló „Bradel” harccsoport⁷⁸ Örkénytől északnyugatra beleütközött az észak felé tartó szovjet csapatokba. A németek a kavardásban néhány szovjet T-34/85 harcokocsit páncélököllel kilőtték.⁷⁹

Az 1. páncélos-felderítőosztály és a 37. páncélos-utászászlóalj este Újhartyánon át és Monortól délnyugatra lévő erdős terepszakaszon keresztül áttört az Örkény északi és Monor nyugati előterében lévő szovjet erők biztosító állásain, és november 3-án reggel elérték Monort. Itt a déli órákban nyugat felé néző biztosító állásaikban leváltották őket a „Feldherrnhalle” páncélgránátos-hadosztály erői.⁸⁰

A magyar 1. huszárhadosztály részét képező 2. huszárezred, valamint a 3/II. huszár-osztály Inárcs körzetéből Kakucs és Üllő érintésével Vecsésre igyekezett. Szerencsésen meg is érkeztek, éppen elkerülve a hevesen támadó szovjet 6. gárda-gépesített dandár harcokocsijainak és gépkocsizó gyalogságának gyűrűjét. Ám a T-34/85 harcokocsik így is három járműüket lőtték ki, rajtuk négy aknavetővel és némi lőszerrel. A huszárok Vecsésről haladéktalanul Ecserre vonultak, ahol a „Billnitzer” csoport alárendeltségébe kerültek.⁸¹

⁷⁷ *Stoves, O. G. Rolf: 1. Panzer-Division 1935–1945. Chronik einer der drei Stamm-Division der deutschen Panzerwaffe. Bad Nauheim, 1961. 679–680. o.*

⁷⁸ A harccsoportot parancsnoka, Bradel ezredes, a 113. páncélgránátos-ezred parancsnoka után nevezték el. Saját ezredén kívül alárendeltségében harcolt az 1/II. páncélososztály 6. századának 12 Panzer IV, valamint a 7. század 10 Panther harcokocsija, a 37. páncélvadászosztály Marder páncélvadászainak zöme és néhány önjáró 2 cm-es légvédelmi gépágyú.

⁷⁹ *Stoves, Rolf: Persönliches Kriegstagebuch Pz.Rgt. 1 (Gévelt kézirat, másolata a szerző birtokában.) 1944. november 2-i bejegyzés.*

⁸⁰ Uo.

⁸¹ HL *Tomka Emil* huszár alezredes, a 2/I. huszár-osztály parancsnokának naplója, 1944. november 2-i bejegyzés.

A magyar 1. páncélososztály harccsoportja 2-án reggel még Ladánybene északnyugati előterében harcolt, lényegében elszigetelve a saját arcvonaltól. A mellékutakon mozgó kötelék – halogató harcok közepette – Tatárszentgyörgy felé tartott, de a budapesti műút felől szovjet harckocsi- és gépesített erők bekerítették. Ebből a gyűrűből a magyar csoport Tatárszentgyörgy és Felsőpeszér irányában kitört, és az 1. huszárhadosztály részeihez akart csatlakozni. Ám a 2. huszárezred már visszavonult innen.⁸²

A nap végén a németek további terve az volt, hogy a „Breith” páncéloscsoport erőivel védelmi vonalat alakítanak ki Dunaharaszti–Alsópakonypusztá–Nyáregyháza között, a „Kirchner” páncéloscsoporttal pedig a Pilis–Alberti terepszakasról támadást indítanak az észak felé nyomuló 2. gárda-gépesítetthadtest jobbszárnya ellen.

A német I. repülőhadtest aznap 120 bevetésben támogatta a „Fretter-Pico” seregcsoport harcát. A repülőcsapatok hat-tíz repülőgépből álló csoportokban támadták a 46. hadsereg, valamint a 2. gárda- és 4. gárda-gépesítetthadtest harcrendjeit, s eközben két harckocsit megsemmisítettek, valamint három itt bevetett szovjet repülőgépet lelőttek.⁸³

1944. november 3. péntek

(Időjárás: napközben 12 Celsius-fok, esős nap.

Az úthálózat és a terep erősen felázott.)

Aznap a „Breith” páncéloscsoport jobbszárnyán meglehetősen súlyos helyzet alakult ki. A szovjet 2. gárda-gépesítetthadtest 6. gárda-gépesítettdandárának erői november 3-ára virradóra üldözték a magyar 8. tábori póthadosztály szétvert maradványait, és meglepetésszerűen elfoglalták Üllőt.

A magyar 101. műszaki gépszázad egyik járőre hajnali 2 órakor a támadó szovjet csapatok előtt kénytelen volt felrobbantani az Üllőtől két km-re északra húzódó harckocsiárok hídjait. A magyar műszaki katonák az árok elé telepített lövő tányéraknákat is elműködtették, mert egy szovjet gépkocsizó lövészelegység megtámadta őket. A magyar járőr veszteség nélkül visszavonulhatott, mert a szovjetek ezek után nem üldözték őket.⁸⁴

A 37. gárda-harckocsidandár T-34/85 páncélosai és a 30. gárda nehézharckocsi-ezred ISz-2 nehézharckocsijai betörték a pesti hídfő külső védőállásába, és birtoka vették Vecsés jelentős részét, valamint Gyálpusztát. A Vecséstől keletre, a műút mentén páncélelhárításra beállított magyar légvédelmi tüzér harccsoportok Várnay Sándor alezredez, a 208. légvédelmi tüzérosztály parancsnokának irányításával a további harckocsi-támadást ebben az irányban visszaverték.⁸⁵

Az 5. gárda-gépesítettdandár Örkény körzetéből előremozogva, Felsőpakonytól nyugatra összpontosította erőit.⁸⁶

⁸² Magyarország honvédelme a II. világháború előtt és alatt (1920–1945). III. k. (Kiadta és sajtó alá rendezte: *dálnoki Veress Lajos vezérezredez.*) München, 1973. 239. o.

⁸³ HL mikrofilmtára, Kriegstagebuch Ia der Heeresgruppe Süd Kriegstagebuch vom 2. 11. 1944 (626. terekeres 7209705. felvétel).

⁸⁴ HL M. kir. 53. utászszázalaj naplója, 1944. november 3-i bejegyzés.

⁸⁵ *Darnóy Pál*: A Budapestért vívott harc. 24. rész. *Hadak Útján*, 1964. július–augusztusi szám 8. o. A páncélelhárító harccsoportokat bizonyára nem csak a 208. légvédelmi tüzérosztályból, hanem a többi alakulat ágyús ütegeiből, együttesen jelölték ki.

⁸⁶ *Abroszimov, G. N.–Kuzminy, M. K.–Lebegyev, L. A.–Poltorakov, N. F.*: Gvardejszkij Nyikolajevszko-Budapestszkij. Bojevoj puty 2-go gvardejszkogo mehanyizirovannogo korpusza. Moszkva, 1976. 130. o.

A szovjet 4. gárda-gépesítettdandár harckocsijai néhány önjáró löveg és egy nehézharckocsival megerősítve – összesen 30 páncélossal – áttörték a 22. SS-önkéntes lovas-hadosztály 53. SS-lovasrezredének állásait, elfoglalták a Vecséshez tartozó Andrásytelepet, majd Pestszentimre déli széléig nyomultak előre. Ott azonban a páncélos-támadás elakadt. A szovjet kudarc helyszínét napokkal később Pálosi József páncélos hadapród növendék egy társával személyesen megvizsgálta, s a támadás elakadásának okát visszaemlékezésében a következőképpen világítja meg: „Némán lépdeltünk a kihalt falu [Pestszentimre – Sz. N.] utcáján, amikor az utca vége felé egy páncélosokból álló oszlopot pillantottunk meg, mely az utca vasút felé eső házsora mentén állt, a járda mellett, velünk szemben, amelyen mi haladtunk Gyál felé. [...]

A sor elején két vagy három T-34-es állt, mögöttük Sztálin harckocsi⁸⁷ következett, aztán egy Sztálin rohamlöveg,⁸⁸ megint két-három T-34-es, aztán a sort SU 76 [sic] páncélvadászok⁸⁹ zárták. A páncélosok libasorban, szorosan felzárkózva, egymás mögött álltak a járda mellett, melyet csak imitt-amott egy-egy csenevész fa jelzett, mert vizesárok sem volt, az úttest és a járda egybe mosódott; száraz futóhomok. Tíz-tizenkét páncélos állt egymás mögött némán, kiégyve. Valamennyinek a lövege Pest felé menetirányban állt. Engem meglepett, hogy milyen vegyes az oszlop összetétele.

Nem törődve azzal, hogy koszos leszek, egymás után mindegyikre felmásztam és benéztem a toronyba. Előzőleg mindegyiket körüljártam, megkerestem a belövéseket, és meglepődve kellett megállapítanunk, hogy mindegyiket a vasút felőli házsor udvarairól lötték ki, mert egyetlen páncéloson sem találtunk belövést a másik oldalon. Minden páncélos menetirány szerinti bal oldalán legalább két-három jellegzetes lyukat találtunk a tornyokon, volt, amelyiknél többet is, sőt, a teknőn is akadt néhányánál. Mindegyiket tehát páncélököllel lötték ki, mindegyik ki is égett. Az egyik T-34-es tornya felfelé fordulva, tőle három-négy méterre, a másik házsor felé eső oldalon feküdt; a lőszer robbanása levitte a tornyot. Az oszlopot alvás közben lepték meg, a páncélosok legénysége az éjszakát a meleg harcjárművekben tölthette? Fél méteresre zsugorodott, szénné égett testük a vezető és a lövész [a rádiós-lövész – Sz. N.] helyén feküdt, a másik kettőből, illetve hároomból csak egyes darabokat lehetett felismerni, vagy még azt sem. [...]

A halott oroszok némelyikének hiányzott valamelyik testrésze, például a feje. Arca mindegyiknek már valamiféle egységesen világos kreol színűvé vált, ami azt jelezte, hogy már néhány napja itt heverhetnek. Egy teljes szakaszra becsültem a halottakat, talán kb. 35-40-en voltak. Csak néhányan feküdtek az úttest másik oldalán, gondolom menekülés közben érte őket ott a végzet.”⁹⁰

A fenti leírás és az egyéb körülmények ismeretében feltételezzük, hogy szovjet harckocsikat és önjáró lövegeket nem éjjelezés közben lepték meg. Véleményünk szerint a szovjet páncélos oszlop ellenállásra nem számítva, lövéstámogatás nélkül haladt Pestszentimre déli részén (talán még sötétben), amikor is a vasút mellett egy páncéltromboló osztag lesállításába futottak.

⁸⁷ Egy ISz-2 nehézharckocsi, valószínűleg a 30. gárda nehézharckocsi-erred állományából. Ám az sem zárható ki, hogy a 4. gárda-gépesítetthadtest 352. gárda nehéz önjáró tüzérezredének parancsnoki nehézharckocsijáról van szó.

⁸⁸ Egy ISzU-122 nehéz önjáró löveg, a 352. gárda nehéz önjáró tüzérezred állományából.

⁸⁹ SzU-76M önjáró lövegek, feltehetően az 1509. önjáró tüzérezred állományából.

⁹⁰ HL Tanulmányok és visszaemlékezések gyűjteménye, 3893. sz., *Pálosi József*: Katonáskodásom. 39–40. o.

Két további T-34/85 harckocsi behatolt a pestszentimrei vasútállomásra is, ahol azonban a védők – ugyancsak páncélokkel – kilőtték őket.⁹¹ A magyar Fővezérség aznapi jelentése Pestszentimre körzetében – nem teljes adatok szerint – összesen hat szovjet páncélos kilövését rögzítette.⁹²

A még részben gyülekező 13. páncéloshadosztály „Gehrig” páncélozott harccsoportja⁹³ a 4. gárda-gépesítettdandár további előretörését feltartóztatta, és a támadókat egy Soroksárpéteri körzetéből megindított eredményes ellenlökéssel délkeleti irányban mintegy három km-nyit viaszorította. Itt a német ellenlökést végül megállította a páncéloshadosztály jobbszárnyára zúduló szovjet harckocsi- és légvédelmiágyú-tűz.⁹⁴

Ebben az ellenlökésben – feltehetően a 13. páncéloshadosztály 66. páncélgránátos-ezredének alárendeltségében – a budapesti rendőrség öt Csaba páncélgépkocsija, valamint a rendőr-rohamzászlóalj egy százada is részt vett. A harcokban a rendőrök három páncélgépkocsit veszítettek.⁹⁵

A magyar „Billnitzer” csoport részei is a 66. páncélgránátos-ezred alárendeltségében harcoltak négy Turán-75 harckocsival, a német 1. SS-rendőrezred⁹⁶ egy zászlóaljával és a 66/II. páncélgránátos-zászlóaljjal közösen, a 13/II. páncélos-tüzérsztály tűztámogatásával.⁹⁷

A „Feldherrnhalle” páncélgránátos-hadosztály egy harccsoportja⁹⁸ Vecsés szovjet kézbe került részét még aznap visszafoglalta. Ebben közrejátszhatott az, hogy a szovjet harckocsi-csapatok a beépített területen kielégítő gyalogsági támogatás nélkül nem kockáztattak. A település leventetőthonát a német katonák gyorsan kifosztották, és az ott tárolt egyenruházati anyagokat (levente-ingeket és bakancsokat) magukkal vitték.⁹⁹ A hadosztály más részei – a „Feldherrnhalle” páncélvadászosztály¹⁰⁰ 15 StuG. III rohamlövege

⁹¹ Hingyi László: Önkéntes és különleges alakulatok Budapest védelmében. *Hadtudományi Tájékoztató*, 1994/10. 195. o.

⁹² HL VKF Fővezérség hadműveleti osztályának napi helyzettájékoztatója, 1944. november 3., 2. o.

⁹³ A harccsoport a 4/II. páncélososztályból és a 66/I. páncélgránátos-zászlóalj lövészpáncélosaiból állt. Parancsnoka a páncélososztály élén álló Bernhard Gehrig őrnagy volt.

⁹⁴ HL mikrofilmtára, Kriegstagebuch Ia der Heeresgruppe Süd Tagesmeldung vom 3. 11. 1944 (626. telerces 7209468. felvétel).

⁹⁵ Hingyi László: Önkéntes és különleges alakulatok Budapest védelmében. *Hadtudományi Tájékoztató*, 1994/10. 191. o. Hingyi november 1-jére teszi az ellenlökést, de akkor a szovjet páncélosok még nem érték el Andrásy-telepet.

⁹⁶ November 3-án az 1. SS-rendőrezrednek rendelték alá a korábban máshová vezényelt 6. SS-rendőrezred még mindig Budapesten állomásozó egyik századát is, amelyet azonnal bevethettek.

⁹⁷ Lásd Hake, Friedrich von: *Der Schicksalweg der 13. Panzer-Division*. Hannover, 1971. 206. o. A szerző Gehrig őrnagy feljegyzései nyomán négy „Skoda” harckocsiból álló magyar páncéloszázadot említ. Ezek nagy valószínűséggel a „Billnitzer” csoport Turán páncélosai voltak.

⁹⁸ A „Feldherrnhalle” páncélgránátos-hadosztály alakulatai közül 1944. november 3-ig már beérkezett a hadosztály törzse, a lövészezred, a páncélvadászosztály és az alárendelt 511. tüzérezred törzse. Menetben volt az utászászlóalj, a híradóosztály és az alárendelt 77/I. tüzérsztály. A seregtest Panther harckocsijai és Panzer IV/70 vadászpáncélosai és Hummel önjáró tarackjai aznap rakodtak be vasúti szállítás céljából. A gránátos-ezred törzse a lövészpáncélos-zászlóaljjal november 3-án a déli órákban indult meg Budapest előtere felé. Lásd HL mikrofilmtára, Kriegstagebuch Ia der Heeresgruppe Süd, fejléc nélküli melléklet, 1944. november 3. (626. telerces 7209685. felvétel).

⁹⁹ Lásd HL A budapesti I. hadtest leventeparancsnokának iratai, 2383/eln. lev. pk. – 1944.

¹⁰⁰ A „Feldherrnhalle” páncélvadászosztály harcjárművezetői nagyrészt 18 éves fiatalok voltak, akiket mindössze négy hét alatt, fagáz-üzemű kiképző harckocsikon tanítottak meg páncélost vezetni. Ennek ellenére kiválóan helytálltak. A töltőkezelők zöme is nagyon fiatal volt. Egyedül az irányzólövészeknek volt valamilyen harci tapasztalata, mert ők korábban gépvontatású páncéltörő ágyú mellett szolgáltak. Az 1. páncélvadászszázad parancsnoka, Hans Schwanke von Barga hadnagy 1942–1943 folyamán egy Marder páncélvadász pa-

és másfél zászlóaljnyi páncélgránátos – a 8. SS-lovashadosztály elsőként beérkező 8. SS-páncélos-felderítőosztályával, valamint a tehergépkocsikkal ideszállított 15. SS-lovaszrezd négy svadronával közösen¹⁰¹ északi-északkeleti irányból egy km-re megközelítettek Üllőt. Este a 8. SS-lovashadosztály jobbszárnyon támadó harccsoportja Üllőtől két km-re északra, a seregtest balszárnyon bevetett harccsoportja pedig a településtől északkeletre harcolt. E harcokban a „Feldherrnhalle” páncélvadászosztály 2. (roham-löveg-) századának parancsnoka, Kemoer hadnagy is megsebesült.

A települést a németek azonban nem tudták visszafoglalni, mert a 6. gárda-gépesített dandár egyik gépkocsizó lövészzászlóalja (G. U. Babics őrnagy) – lesállításban elhelyezett harckocsik és páncéltörő ágyúk tüztámogatásával – szilárdan megtartotta állásait.¹⁰²

A szovjet 2. gárda-gépesíthadtest a nap végén Vecsés, Pestszentimre és Gyál elfoglalásáért harcolt.¹⁰³

A magyar 1. páncélosadosztály harccsoportja, amely délkelet felől érkezve Bugyinnál beleütközött a 4. gárda-gépesíthadtest hátát biztosító erőkbe, Alsópakony és Üllő körzetén keresztül törve aznap Rákoscsabán gyülekezett, és a „Feldherrnhalle” páncélgránátos-hadosztály alárendeltségébe került. A Rákoshegyen éjjelező Orbay ezredes és törzse nyugalmát nem sokkal éjfél után ismét harci zaj zavarta meg: „Éjjel 1 óraker arra ébredtünk, hogy ismét egész közel, kb. 2 km-ről hallatszik a harckocsilöveg- és géppisztolytűz. A pánikot a vonatoknál elkerülendő, a hadtesttől parancsot eszközöltem ki, hogy Fót–Veresegyháza menetelhessünk. Ehhez hozzájárultak. Később kiderült, hogy az oroszok a Ferihegyi repülőtérrig törtek előre.”¹⁰⁴

Tehát november 3-án kora hajnalban három szovjet T-34/85 harckocsi Ecsér körzetében¹⁰⁵ (a géppisztoly-tűzből következően némi lövészámogatással) behatolt a „Billnitzer” csoport arcvonalán a védők ekkor még hézagos állásai mögé.

Feltehetően ezeket a páncélosokat vették észre a ferihegyi repülőtér körzetében a 25. rohamtüzérszázad Pestszentlőrinc felől érkező katonái öt Turán-75 harckocsival és egy Zrínyi rohamtarackkal. A magyar páncélosok rálöttek a szovjet harckocsikra, mire azok déli irányban visszavonultak.¹⁰⁶

rancsnoka volt, és hat szovjet páncélost lőtt ki. Lásd Hans Schwanke von Barga 1992. május 1-jén kelt levelét Palásthy Andrásnak. (Másolata a szerző birtokában.) A szerző ezúton is köszöni Palásthy úr szíves segítségét.

¹⁰¹ Aznap a 8. SS-légvédelmi tüzérszázalótól is beérkezett öt 8,8 cm-es löveg, továbbá hat 3,7 cm-es és 10 db 2 cm-es gépágyú. A hadosztály egyéb alakulatai (a légvédelmi tüzérszázad további részei, 8. SS-utászászlóalj, 8. SS-páncélvadászosztály, 18. és 16. SS-lovaszrezd) aznap még menetben voltak Budapest felé. HL mikrofilmtára, Kriegstagebuch Ia der Heeresgruppe Süd, fejléc nélküli melléklet, 1944. november 3. (626. telercs 7209685. felvétel).

¹⁰² *Abroszimov, G. N.–Kuzminy, M. K.–Lebegyev, L. A.–Poltorakov, N. F.*: Gvardejszkij Nyikolajevszko-Budapestszkij. Bojevoj puty 2-go gvardejszkogo mehanyizirovannogo korpusza. Moszkva, 1976. 130. o.

¹⁰³ HL Szovjet iratmásolatok gyűjteménye a Budapest körüli harcokról. A 2. Ukrán Front hadijelentései, 1944. november 3.

¹⁰⁴ HL Tanulmányok és visszaemlékezések gyűjteménye, 3857. sz., *Orbay (korábban Rabács) István* tüzér ezredes naplója, 1944. november 3-i bejegyzés.

¹⁰⁵ HL *Tomka Emil* huszár alezredes, a 2/I. huszárszázad parancsnokának naplója, 1944. november 3-i bejegyzés. A naplóíró szerint a páncélosok Ecsertől északkeletre jutottak be a védők mögé. Valószínűbb azonban, hogy Ecsertől nyugatra mozogtak ezek a szovjet harckocsik, hiszen a ferihegyi repülőtér is abban az irányban van.

¹⁰⁶ *Franciscy György* zászlós visszaemlékezése Hingyi László kutató számára 1979-ben és 1981-ben. Másolatát lásd HL Rohamtüzér-gyűjtemény, a 24. rohamtüzérszázad dokumentumai.

Az 1. rohamtüzérsztály Zrínyi rohamtarackokkal felszerelt 3. ütegének katonáit aznap délután riadóztatták és a ferihegyi repülőtér körzetébe vezényelték. Addigra a szovjet lövészek már állást foglaltak a repülőtér, Pestszentlőrinc és Vecsés között. A beérkező Zrínyi rohamtarackok német páncélgránátosokkal (valószínűleg a „Feldherrnhalle” páncélgránátos-hadosztályból) haladéktalanul ellenlökést indítottak. A repülőtér körzetében lévő szovjet erők ellen átkaroló támadást hajtottak végre: észak felől Rác Tibor főhadnagy rohamtarack-csoportja nyomult előre, dél felől pedig Kocsner Imre zászlós szakasza. A szovjetek súlyos veszteségeket szenvedtek, a lövészek állásai mögött felállított páncéltörő ágyúk közül a magyar–német erők többet kilőttek. A szovjetek Vecsés irányában vonultak vissza. A Zrínyi rohamtarackok a település nyugati széléig üldözték őket, majd visszatértek Pestszentlőrincre.¹⁰⁷

A 2. huszárezred és a 3/II. huszársztály reggel 9 órakor továbbindult Rákoskeresztúrra, ahol a „Billnitzer” csoport tartaléka lett.¹⁰⁸

Az 1. huszárhadosztály egyes részei ugyanakkor még Bugyi községnél harcoltak. Itt az 1. „Bem József” huszár tüzérsztály 2. ütegébe tartozó Sike Ágoston tartalékos szakaszvezető nyílt tüzelőállásban lévő 10,5 cm-es könnyű tábori tarackjával, az irányzó helyébe lépve, kilőtt egy T–34/85 harcokocsi.¹⁰⁹

A 22. SS-önkéntes-lovashadosztály arcvonalán a kora reggeli órákban a szovjet csapatok Soroksár irányában próbáltak áttörni.

A 17. SS-lovasezred parancsnoka, Karl-Heinz Keitel SS-Sturmbannführer kislétszámú tartalékát személyesen vezette ellenlökésre, hogy visszafoglalják a védelem gerincét alkotó harcokosiárkot. Azonban sem ez, sem pedig a következő két kísérletük nem járt sikerrel a szovjetek jól szervezett tűzrendszere ellen, amelyet nyolc harcokosi is támogatott. Végül az SS-katonáknak negyedik rohammal sikerült ismét birtokba venniük a harcokosiárkot, miközben három páncélost is megsemmisítettek. E harcban kitűnt Ottomar Schaffner SS-Hauptsturmführer, a 17/6. SS- (nehéz) lovasszázad parancsnoka.¹¹⁰

Délelőtt 10 óra után nem sokkal az Alsónémedi felől Dunaharasztra vezető úton a 4. gárda-gépesíthettest több közepes harcokosija tűnt fel. Az élen haladó páncélost a Dunaharaszti keleti kijáratánál állásban lévő magyar legénységű 8,8 cm-es páncéltörő ágyú (irányzója Molnár Károly honvéd) rövid tűzharcban kilőtte.¹¹¹

A magyar 1/I. ejtőernyős-zászlóalj napközben 150 méterről megnyitott tüzével megíúsított egy szovjet gyalogsági támadást, majd sötétedés után a 22. SS-önkéntes lovashadosztály „Keitel” harccsoportjának harcait támogatta.

¹⁰⁷ Az 1. rohamtüzérsztály 3. ütegében ekkor a meglévő hétből legalább három Zrínyi rohamtarack bevethető volt. Lásd *András, Palásthy*: Schlacht von Budapest: Die 1. kgl. Ungarische Sturmartillerie-Abteilung bei der Verteidigung von Vecsés und des Flugplatzes von Ferihegy (2–5. November 1944). Kézirat, 2011. Másolat a szerző birtokában. 3–4. o.

¹⁰⁸ HL *Tomka Emil* huszár alezredes, a 2/I. huszársztály parancsnokának naplója, 1944. november 3-i bejegyzés.

¹⁰⁹ HL HM 20.330/elh. 8. ny. – 1945.

¹¹⁰ *Yerger, Mark C.*: German Cross in Gold. Holders of the SS and Police. Volume 4: „Cavalry Brigade and Divisions”. San Jose, 2009. 203. és 267. o.

¹¹¹ HL HM 608/elh. 8. ny. – 1945.

Este 110 ejtőernyős Tassonyi százados vezetésével, Keitel SS-Sturmbannführer parancsára – egy német légvédelmi gépágyú és négy magyar géppuska nyomjelzős sorozatnak támogatásával – közelharcban visszafoglalta az 1/I. ejtőernyős-zászlóalj Soroksár előtt korábban elveszített állását. A magyarok csupán néhány sebesültet veszítettek. „Alles in Ordnung, danke schön, danke schön Kameraden” – hálálkodott Keitel a magyar ejtőernyősöknek. „Furcsán esett ez a kitörés egy tipikus porosz tisztól, Keitel tábornagy fiától” – írta Tassonyi százados emlékirataiban.¹¹²

Ezután a 22. SS-önkéntes lovashadosztály állásai ismét Dunaharaszti délnyugat–Alsónémedi észak három km útelágazás terepszakaszon húzódtak.

Az SS-hadosztály oldalában és hátában azonban továbbra is szovjet páncélosok tevékenykedtek. A szovjet 4. gárda-gépesítetthadtest 15. gárda-gépesítettdandára aznap még mélyebben tört be az SS-csapatok védelmébe, s páncélosai este már a Pestszenterzsébethez tartozó Kossuthfalváért harcoltak.

Ezzel a szovjetek nem csak áttörték az „Attila” vonal első védőövét, de egyszersmind megközelítették a második, Pestszenterzsébetnél pedig a harmadik védőállást is.

Este 18 órakor a 4. gárda-gépesítetthadtest 15. gárda-gépesítettdandára Kossuthfalváért,¹¹³ 14. gárda-gépesítettdandára Gyál–László-majorért harcolt. A 13. gárda-gépesítettdandár megszállta Taksonyt, a 36. gárda-harcoksidandár pedig Alsónémedin állomásozott.

Örkényben és attól délnyugatra a 8. tábori póthadosztály 24. gyalog tábori pótezredének egyik zászlóaljparancsnoka, Lipták János százados vezetésével továbbra is harcoltak kisebb magyar erők, annak ellenére, hogy a német 1. páncélosadosztály innen már visszavonult. E csoport zöme kitört, és Alsódbason, valamint Sárin keresztül Ócsa déli előteréig szivárgott hátra. Lipták százados harccsoportját végül a 4. gárda-gépesítetthadtest támadása vetette vissza az „Attila” vonal külső védőövébe. Ugyanakkor Örkénytábor területéről a 7. rohamtüzérsztály részei – harcolva – ugyancsak a pesti hídfő felé tartottak, amit másnap Gyálpusztánál, a 8. SS-lovas-hadosztály arcvonalán értek el.¹¹⁴

A 4. gárda-gépesítetthadtest mögött menetelő 23. lövészhadtest 68. gárda-lövészadosztálya aznap már harcérintkezésbe került a védőkkel a Pestszentimréhez tartozó Kossuth Ferenc-telepnél és Soroksár körzetében. A 99. és 316. lövészhadosztály 11 óra körül még Bugyi körzetében tevékenykedett.¹¹⁵

Almay Béla ezredes közlése szerint a pesti hídfő déli részén folyó november 2-i és 3-i harcokban a védők – főleg a magyar légvédelmi tüzéralakulatok – összesen 43 szovjet T-34/85 harcokcsit lőttek ki.¹¹⁶

¹¹² HL Tanulmányok és visszaemlékezések gyűjteménye, 3413. sz., *Tassonyi Edömér*: Kritika – Zuhanóugrás. A magyar ejtőernyősök harcai 1944–1945. 19. o.

¹¹³ HL Szovjet iratmásolatok gyűjteménye a Budapest körüli harcokról. A 2. Ukrán Front hadijelentései, 1944. november 3.

¹¹⁴ *Darmóy Pál*: A Budapestért vívott harc. 24. rész. *Hadak Útján*, 1964. július–augusztusi szám 8. o.

¹¹⁵ HL Szovjet iratmásolatok gyűjteménye a Budapest körüli harcokról. A 2. Ukrán Front hadijelentései, 1944. november 3.

¹¹⁶ HL Tanulmányok és visszaemlékezések gyűjteménye, 3091. sz., *Almay Béla*: Budapest védelméről (előadás a Wiener Neustadt-i hadosztályparancsnoki tanfolyam számára), 1945. 1. o.

Ezzel együtt a két szovjet gárda-gépesítetthadtest 1944. október 30. és november 3. között a „Fretter-Pico” seregcsoport arcvonalán – német adatok szerint – 71 harckocsit és önjáró löveget veszített. Ebből 67 páncélos megsemmisült, négy pedig mozgásképtelenné vált.¹¹⁷

A magyar VI. hadtest aznap elrendelte az 53. utászszázalaj számára, hogy az első védővonalon azon szakaszain, ahol a szovjet csapatokkal már felvették a harcérintkezést, hadléktalanul háromsoros érintőakna-záratokat kell telepíteni.

A német 503. nehézpáncélos-osztály 12 sérült Tiger B harckocsija – egy részük vontatva – Cegléd-től Budapest irányába mozgott. Korán reggel az oszlop elérte Cegléd-bercelt. Alberti és Pilis között szovjet csatarepülőgépek alacsony támadása érte őket, majd Úllónél váratlanul egy szovjet páncéltörő reteszállásba ütköztek (valószínűleg a 6. gárda-gépesítettdandár erőibe).

A harc- és zömmel mozgásképtelen Tigerek nehezen tudták magukat megvédeni. Az élen haladó „300”-as nehézharcokocsit egy szovjet páncéltörő gránát fel is gyújtotta, de a személyzet még ki tudott menekülni belőle. A heves ellenséges tűz ellenére a többi páncélost sikerült kimenteni a szorult helyzetből. Az oszlop Pilis Káva, Gomba és Úri érintésével érte el Tápíósülyt.¹¹⁸

Este a német 1. páncélos-hadosztály „Bradel” harccsoportja¹¹⁹ azt a feladatot kapta, hogy Pilis–Nyáregyháza körzetéből nyugat felé támadva vágja el a Kecskemét–Budapest műutat, akadályozva ezzel a szovjet 46. hadsereg és a két gárda-gépesítetthadtest utánpótlását. A harccsoport az éjszakába nyúló támadás során csak megközelíteni tudta a fontos útvonalat, de lezárni már nem. A német harcjárművek nehezen járható, mocsaras terepre jutottak, ahol a teljes bekerítés veszélye fenyegette őket. Ezért a harccsoport parancsnoka, Bradel ezredes úgy döntött, hogy jelenti helyzetüket az 1. páncélos-hadosztály törzsének, és megkísérlik az átjutást saját vonalukig. Mindez november 4-én reggelre sikerült is, de csupán a legnagyobb nehézségek közepette, súlyos élőerő- és hadianyagveszteségek árán.¹²⁰

A „Bradel” harccsoport és a „Feldherrnhalle” páncélgránátos-hadosztály „Wolff” harccsoportjának elemei Újhartyán körzetéből Máté-tanyán keresztül – ahol a szovjet 37. gárda-harcokocsidandár előrenyomulása miatt a németek átmenetileg bekerítésbe kerültek – Monor felé törtek maguknak utat.¹²¹

Velük tartott a magyar 2/I. huszárosztály 2. százada is (Kovács Károly tartalékos hadnagy). A huszárszázad – a német páncélosokkal együttműködve – tűzharcot is vívott, mialatt Cibak-majoron át Inárcs–Kakucs-észak erdősáv–Gombos-major útvonalon Mo-

¹¹⁷ Lásd ehhez HL VKF 1944. 1. oszt. hadműveleti napló térképmellékletét a 402. számú irathoz.

¹¹⁸ *Számveber Norbert*: Nehézpáncélosok. A német 503. nehézpáncélos-osztály magyarországi harcai. Budapest, 2000. 52–53. o.

¹¹⁹ A harccsoport ekkor az 1/I. páncélososztály Panthereiből, a 113. páncélgránátos-ezred lövészpáncélos-századából, a 37. páncélos-utászszázalajból, a 73/I. páncélos-tüzérszázalaj részeitől (néhány Hummel önjáró tarakkal és egyéb járművel), a 37. páncélvadásosztály részeitől (Marder páncélvadászokkal) és önjáró légvédelmi gépjárműkből állt.

¹²⁰ *Stoves, O. G. Rolf*: 1. Panzer-Division 1935–1945. Chronik einer der drei Stamm-Division der deutschen Panzerwaffe. Bad Nauheim, 1961. 681. o.

¹²¹ A „Wolff” harccsoport részét képező páncélvadásosztályt és a „Feldherrnhalle” lövészet részét még napközben nagy valószínűséggel Monorról Vecséshez és Úllóhöz csoportosították át, de a harccsoport egy része Monoron maradt.

nor felé tartott.¹²² A Monorra igyekvő német–magyar csapatok menetvonalát ugyanis még 3-án hajnalban Gombos-majornál keresztezte a 2. gárda-gépesítetthadtest törzse. A parancsnokságot kísérő harcckocsik és a 37. gárda-harcckocsidandár géppisztolyos lövései meglepődve csaptak össze a szovjet adatok szerint 15 páncélosból és mintegy zászlóaljnyi gépkocsizó gyalogságból álló német oszloppal. A szovjet hadtest törzse ezután Felsőpakony felé, a német csoportosítás pedig Monor irányába távozott.¹²³

Az 1. páncélosadosztály 37. páncélos-utászszázlójára Pilisen, az 1. páncélos-felderítőosztály pedig Monoron állt készenlétben. A seregtest zöme a „Kirchner” páncéloscsoport alárendeltségében aznap Pilis körzetéig vonult vissza.

Az I/II. páncélososztály részeiből (négy Panther és 12 Panzer IV harcckocsiból, valamint négy önjáró 2 cm-es négycsövű légvédelmi gépágyúból) szervezett „Neumann” harcscsoportot aznap a 23. páncélosadosztály „Fischer” páncéloscsoportjának rendelték alá, amely délig megtisztította Nyáregyházát, ahol számos amerikai tehergépkocsit és dzsipet, valamint néhány gépvontatású nehézfegyvert zsákmányoltak.¹²⁴

Este 18 óráig a szovjet 46. hadsereg újabb lövészerői érték el az „Attila” vonal előterét. A 10. gárda-lövészhadtest 49. gárda-lövészadosztálya Vasad–Alsópakony, a 86. gárda-lövészadosztály pedig Alsónémedi észak 3 km útelágazás – 117-es magassági pont terepszakason tevékenykedett.¹²⁵

1944. november 4. szombat

(Időjárás: napközben 10 Celsius-fok, felhős idő.)

Déltájban helyenként kisütött a nap. Az utak állapota változatlanul rossz.)

Aznap a szovjet 2. és 4. gárda-gépesítetthadtestek tettek még egy kétségbeesett erőfeszítést annak érdekében, hogy az időközben beérkezett lövészerőkkel közösen elérjék a pesti hídfő belső területét, és behatoljanak Budapestre.

Reggel a soroksári úton szovjet támadás készülődött. A 4. gárda-gépesítetthadtest 13. gárda-gépesítettdandára harcolt ebben a körzetben. Tassonyi százados szerint: „Reggel jelentették, hogy a soroksári úton harcckocsi-támadás van készülöben. Kisietve motorke-rékpáron, kb. 14 harcckocsit számoltam meg, több is lehetett. Az orosz gyalogság ekkor leplező erőkkel kb. 400-600 m-re ásta be magát. Kukoricások voltak, így hogy mi megy, látni nem lehetett. A zömöket visszavonták, nem mozdultak. Egy T-34-est a műúton, kb. 200 m-re a védőállás mögött találat ért, felrobbant; egy kisebb, más típusú¹²⁶ a balszárnyon, a védőállásba törve harccképtelenné vált, mire a támadást beszüntették.”¹²⁷

¹²² HL *Tomka Emil* huszár alezredes, a 2/I. huszárosztály parancsnokának naplója, 1944. november 3-i bejegyzés. Kovács hadnagy százada végül Rákoskeresztúron csatlakozott osztályához.

¹²³ *Abroszimov, G. N.–Kuzminy, M. K.–Lebegyev, L. A.–Poltorakov, N. F.*: Gvardejszkij Nyikolajevszko-Budapestszkij. Bojevoj puty 2-go gvardejszkogo mehanyizirovannogo korpusza. Moszkva, 1976. 131. o.

¹²⁴ *Stoves, Rolf*: Persönliches Kriegstagebuch Pz.Rgt. 1 (Gépelte kézirat, másolata a szerző birtokában.) 1944. november 3-i bejegyzés.

¹²⁵ A szovjet 46. hadsereg 1944. novemberi jelentései. (Másolatuk a szerző birtokában.) 1944. november 3-án 19 óra 30 perckor leadott jelentés.

¹²⁶ Valószínűleg itt is egy Universal Carrier Mk II páncélozott szállító harcjárműről lehetett szó, amely a 13. gárda-gépesítettdandár felderítőszázadának állományába tartozhatott.

¹²⁷ HL Tanulmányok és visszaemlékezések gyűjteménye, 3413. sz., *Tassonyi Edémér*: Kritika – Zuhanóugrás. A magyar ejtőernyősök harcai 1944–1945. 19. o.

Ócsától északra, az „Attila” vonal első védőövében, a gyalpusztai szőlőknél kialakított, majd november 4-ére virradóra tovább bővített betörés területéről a kora reggeli órákban a 2. gárda-gépesítetthadtest 4. gárda-gépesítettdandárának 35 T–34 harckocsija és lövészgyalogsága északi irányban rohamra indult és behatolt Pestszentimrére. A további szovjet támadás azonban a 13. páncélosadosztály,¹²⁸ a 8. SS-lovashadosztály¹²⁹ részeinek és a jelentős tűzerejű légvédelmi tűzéréség jól szervezett ellenállása miatt elakadt.

A 13. páncélosadosztály és a 8. SS-lovashadosztály részei – együttesen nagyjából ezrednyi gyalogság 20 páncélossal – 6 óra 20 perckor Soroksárpéteri felől a 133-as magaslat irányában ellenlökést indítottak a 4. gárda-gépesítettdandár erői, valamint a 49. gárda-lövészadosztály jobbszárnya ellen, és kiszorították a szovjet csapatokat Pestszentimre területéről.

Az 5. gárda-gépesítettdandár részei Pestszentimre körzetében kelet felé, Vecsés irányába fordultak. Emiatt a települést biztosító német–magyar erőknek vissza kellett húzódnuk Vecsésre, ahova a szovjetek be is hatoltak.

Itt harcolt a magyar 1. rohamtüzérsztály 3. ütegének három Zrínyi rohamtarackja is Rátz Tibor főhadnagy parancsnoksága alatt. A magyar rohamlövegek a Vecséstől északra támadó hat T–34 harckocsi közül négyet kilőttek. A megmaradt két páncélos pedig inkább visszafordult.¹³⁰

Napközben a „Feldherrnhalle” páncélgránátos-hadosztály¹³¹ és 8. SS-lovashadosztály részei, valamint a magyar „Billnitzer” csoport erői a betört szovjet csapatok nagy részét kiszorították. A szovjetek azonban a település vasúttól északra lévő részének déli felében és Andrásy-telep déli részén sikeresen megkapaszkodtak. E terület megtisztítása csak elhúzódó harcokban volt lehetséges. Ennek oka leginkább az volt, hogy a szovjetek aznap a 10. gárda-lövészadosztály 86. gárda-lövészadosztályát is átcsoportosították Vecséshez.

A szovjetek aznapi vesztesége Pestszentimre és Vecsés között összesen 20 kilőtt harckocsi és egy zászlóaljnyi megsemmisített lövészgyalogság volt. A súlyos sebesültek között volt maga a 4. gárda-gépesítettdandár parancsnoka, M. N. Ljasenko alezredes, továbbá V. N. Hohlov alezredes, a dandár törzsfőnöke, illetve a 23. gárda-harckocsiezred parancsnoka, I. I. Csicsev őrnagy is.¹³²

Német oldalon egyebek között megsebesült Müller SS-Obersturmführer, a 8. SS-páncélvadászosztály 3. (vadászpáncélos-) századának parancsnoka is.

¹²⁸ A 13. páncélosadosztály aznap öt bevethető Panther és négy Panzer IV harckocsival, valamint négy zászlóaljban 900 főnyi harcos-létszámmal rendelkezett.

¹²⁹ A 8. SS-lovashadosztálynak aznap hét Jagdpanzer 38(t) vadászpáncélosa és 10 nehéz páncéltörő ágyúja volt bevethető állapotban. Három lovasezrede közepesen erős volt, felderítőosztálya pedig mintegy 400 harc-képes katonával rendelkezett.

¹³⁰ Paláthy András szíves közlése, amelyet megerősít az *Új Magyarország* című napilap 1944. november 10-i számának 3. oldalán olvasható tudósítás is.

¹³¹ A „Feldherrnhalle” páncélgránátos-hadosztály aznap öt bevethető Panther harckocsival, három Flak-Panzer IV légvédelmi páncélossal, 13 StuG. III rohamlöveggel és Panzer IV/70 vadászpáncélossal, valamint két zászlóaljban mintegy 700 főnyi harcos-létszámmal küzdött. Harmadik zászlóalja a 1. páncélosadosztály alárendeltségében volt.

¹³² *Abroszimov, G. N.–Kuzminy, M. K.–Lebegyev, L. A.–Poltorakov, N. F.*: Gvardejszkij Nyikolajevszko-Budapestszkij. Bojevoj puty 2-go gvardejszkogo mehanyizirovannogo korpusza. Moszkva, 1976. 131. o.

A „Feldherrnhalle” pánfélgránátos-hadosztály és a 8. SS-lovashadosztály más elemei hajnali 3 órakor délkeleti és nyugati irányból megindultak Üllő felé, de a 6. gárda-gépesítettdandár ellenállása miatt támadásuk a település szélén elakadt. E harcokban a veszteségi jelentések szerint a magyar 1. rohamtüzérsztály 1. útege is részt vett.¹³³

Második kísérletre a németek betörték Üllő közepéig. A Vecsésnél kialakult helyzetre való tekintettel a német–magyar erők később visszahúzódtak a település északi szélére. Az Üllőt dél felől megközelítő 49. gárda-lövészadosztály ezred erejű kötelékét a németek kelet felől megtámadták, és súlyos – mintegy zászlóaljnyi – veszteséget okoztak neki.

A 23. lövészhadtest 99. lövészadosztálya a 68. gárda-lövészadosztály egy ezredével együttműködve elfoglalta Gyált és Gyálpusztá vasútállomását. A 68. gárda-lövészadosztály egy ezrede a 13. gárda-gépesítettdandárral közösen Tüske-csárda körzetében harcolt, a harmadik pedig Dunaharasztnál. A hadtest harmadik magasabbegyese, a 316. lövészadosztály Gyál felé menetelt.¹³⁴

Délután 14 óra körül a 13. pánfélshadosztály és a „Feldherrnhalle” pánfélgránátos-hadosztály összevontan alkalmazott pánfélzott részei – összesen mintegy 30 harckocsival és rohamlöveggel – Pestszentimre körzetéből délkeleti irányban, Gyál felé nyomultak előre.

A gyáli vasútállomás környékét a 4. gárda-gépesítetthadtest 14. gárda-gépesítettdandárának 2. gépkocsizó lövésszászlóalja (A. F. Ovcsarenko gárda-százados) védte, megerősítve egy T–34 harckocsival. Itt a szovjetek sikeresen zsákmányoltak két német pánfélst.¹³⁵ A harcjárműveket B. Sz. Ponomarjev őrmester pánfélttörőágyú-kezelője a németek ellen fordították, és tüzüikkel állításuk szerint aznap a 13. pánfélshadosztály tíz ellenlökését verték vissza.¹³⁶

A nap végén a 2. gárda-gépesítetthadtest 4. gárda-gépesítettdandára Pestszentimre, az. 5. gárda-gépesítettdandár Vecsés, a 6. gárda-gépesítettdandár pedig Üllő körzetében harcolt az ellenlökéseket végrehajtó német–magyar pánfélsokkal és gyalogsággal. A 37. gárda-harckocsidandár Felsőpakonynál állomásozott.¹³⁷

A 4. gárda-gépesítetthadtest 14. gárda-gépesítettdandára Pestszentimre, 13. gárda-gépesítettdandára az Ócsáról Soroksárra vezető út menti Tüske-csárda, a 15. gárda-gépesítettdandár Dunaharaszti, a 36. gárda-harckocsidandár pedig Gyál körzetében harcolt.

A magyar 102. gyorsbombázó-osztály 3. század aznap délben a 4. gárda-gépesítetthadtest egyik Sári körzetében üzemananyagot vételező harckocsizászlóaljára meglehetősen erőteljes csapást mért a levegőből.¹³⁸

¹³³ Horváth János tartalékos honvéd itt sebesült meg géppuskalövedék által. Lásd HL HM 36.950/8. ny. v.–1945.

¹³⁴ HL Szovjet iratmáslatok gyűjteménye a Budapest körüli harcokról. A 2. Ukrán Front hadijelentései, 1944. november 4.

¹³⁵ A szovjet forrás „Ferdinand” pánfélvadászokat említ. Ez minden bizonnyal téves; inkább rohamlövegekről vagy vadászpánfélsokról lehetett szó.

¹³⁶ Tolubko, V. F.–Barisev, N. I.: Na juzsnom flange. Bojevoj puty 4-go gvargejszkovo mehanizirovannogo korpusza (1942–1945). Moszkva, 1973. 344. o.

¹³⁷ HL Szovjet iratmáslatok gyűjteménye a Budapest körüli harcokról. A 2. Ukrán Front hadijelentései, 1944. november 4.

¹³⁸ Idézi *Becze Csaba*: Az arany sas nyomában. Szilaj Varga Gyula és a magyar gyorsbombázók a II. világháborúban. Nagykovácsi, 2008. 84. o.

A szovjet 10. gárda-lövészhadtest harmadik hadosztálya, a 109. gárda-lövészhadosztály zöme este 18 óra körül Irsa déli széle–Dánosipuszta terepszakaszon, részeivel pedig Monor elfoglalásáért harcolt. A szovjet hadtest erői aznap a német páncélos-csapatokkal vívott súlyos harcokban összesen három harckocsi és 13 lövészpáncélos ki-lövését jelentették.¹³⁹

Hajnali 4 órakor a Dél Hadseregcsoport táviratot kapott Adolf Hitler parancsával, amelyben a Führer arra utasított, hogy a rendelkezésre álló páncélos erőkkel Cegléd–Szolnok térségéből Kecskemét felé hajtsanak végre ellencsapást a Budapest alá ért szovjet csapatok hátának és jobbszárnyának veszélyeztetése céljából. A hadseregcsoport ezzel egyet is értett, de a támadást ennél északabbra, Pilis–Alberti terepszakasról kívánta megindítani.

Ehhez végül 10 óra 45 perckor meg is érkezett Hitler beleegyezése. Mivel a 13. páncélos- és a „Feldherrnhalle” páncélgránátos-hadosztály egyelőre az „Attila” vonal közvetlen előterében, illetve magában az első védőöbven harcolt, az ellencsapásra csak az 1. és 23. páncéloshadosztály mindösszesen 15 (!) bevethető páncélosa jöhetett tekintetbe.¹⁴⁰

Friessner vezérezredes, a Dél Hadseregcsoport parancsnoka úgy vélekedett, hogy a Budapestet délről támadó szovjet harckocsi- és gépesített-dandárok rohamát a 22. SS-önkéntes lovashadosztály, a német és magyar rendőrzászlóaljok, valamint a sebtében felállított riadóalakulatok¹⁴¹ önerőből nem képesek visszaverni. Erre csupán a 13. páncélos-hadosztály és a „Feldherrnhalle” páncélgránátos-hadosztály kis létszáma, de harcedzett csapatai voltak képesek. Ha ezeket a páncélozott erőket kivonták volna jelenlegi alkalmazási terepszakasokról, az egyet jelentett volna a szovjetek azonnali behatolásával Budapestre.¹⁴²

A Duna–Tisza között aznap adatok szerint mintegy 40 bevethető német harckocsi és 50 rohamlöveg, illetve vadászpáncélos harcolt négyszer ennyi szovjet páncélossal.¹⁴³ A szovjetek mégsem tudtak jelentősebb eredményt elérni a pesti hídfő védelmével szemben.

A főváros előterében tevékenykedő szovjet csapatok közelsége, illetve a szovjet harckocsik meglepetésszerű betörésének veszélye miatt Sodró László ezredes parancsnoksága alatt magyar utászok a budapesti Margit-hidat robbantásra készítették elő, majd a gyújtóvezeték igen érzékeny gyutacsait is beszerelték az indítótöltetekbe. Erre azonban a német Dél Hadseregcsoporttól vagy a „Fretter-Pico” seregcsoporttól nem kaptak parancsot, éppen ellenkezőleg.

A hidat november 3-án német utászok vették át, de nem történt meg a szabályos helyszíni átadás-átvétel. Mivel a németeknek nem volt a kezükben a robbantási dokumentá-

¹³⁹ A szovjet 46. hadsereg 1944. novemberi jelentései. (Másolatuk a szerző birtokában.) 1944. november 4-én 19 óra 30 perckor leadott jelentés.

¹⁴⁰ HL mikrofilmtára, Kriegstagebuch Ia der Heeresgruppe Süd Kriegstagebuch vom 4. 11. 1944 (626. tekeres 7209731. felvétel).

¹⁴¹ Aznap már a „B” védőkörletben, a VI. hadtest alárendeltségében harcolt a magyar VIII., IX., X. és „Miklós” riadózászlóalj is. Lásd *Darnóy Pál*: A Budapestért vívott harc. 24. rész. *Hadak Útján*, 1964. július–augusztusi szám 9. o.

¹⁴² HL mikrofilmtára, Kriegstagebuch Ia der Heeresgruppe Süd Ia Nr. 4322/44. g. Kdos. (626. tekeres 7209858. felvétel)

¹⁴³ Uo. 7209859. felvétel.

ció sem, maguk kezdték meg a robbantási berendezések és a töltetek átvizsgálását, anélkül, hogy a hidat a polgári forgalom előtt lezárták volna. E munkálatok közben, november 4-én 14 óra körül az élesített robbanótöltetek egy része működésbe lépett, és a bekövetkező robbanás következtében a híd Pest felé eső két hídmezője a Dunába rogyott. A híd e részén ekkor számos polgári személy, gépjármű és két utasokkal tömött villamos is tartózkodott. A szerencsétlenségben nagyszámú polgári személy mellett mintegy 40 német utász is életét vesztette.¹⁴⁴

1944. november 5. vasárnap

(Időjárás: napközben 10 Celsius-fok, borult égbolt.

Dél körül kissé felszakadozott a felhőzet. A mellékutak csak feltételesen járhatók.)

Aznap a Budapest hadtestcsoport felosztásával egy időben a Budapest területét biztosító erők és a magyar VI. hadtest a „Breith” páncéloscsoport alárendeltségébe került.

A 22. SS-önkéntes lovashadosztály állásai ellen, valamint Vecsés körzetében csupán gyenge lövészerökkel indított helyi szovjet kísérletek indultak, amelyeket a védők visszavertek.

A Dunaharaszti–Gyál terepszakaszon álló 4. gárda-gépesítthadtest aznap már nem indított támadást a főváros felé. Este 18 órakor a 15. gárda-gépesíttdandár Rákócziúter és Dunaharaszti déli szegélyén, a 13. gárda-gépesíttdandár Alsónémeditől északra, a 14. gárda-gépesíttdandár Gyál körzetében, a 36. gárda-harcokocsidandár pedig Gyál déli részén állomásozott. Ugyanakkor a 23. lövészhadtest 99. lövészhadosztályának arcvonala Gyál északi szegélyén, a 68. gárda-lövészhadosztály Gyál (kizárva)–Rákócziúter déli szegélye–Duna-haraszti déli szegélye terepszakaszon húzódott, a 316. lövészhadosztály pedig egy lövészezredével Dunanagyvársálynál, két lövészezredével pedig Ócsától két km-re északra tevékenykedett.

A német–magyar csapatok aznap a Vecsés déli részében megkapaszkodott szovjet erők ellen is támadást indítottak, s hamarosan legtöbbjüket kiszorították onnan.

Ebben az összecsapásban részt vett a magyar 1. rohamtüzérszázad 3. ütegeinek három Zrínyi rohamtarackja is. A magyar rohamtüzérek feladata a 8. SS-lovashadosztály részével közösen az volt, hogy a Vecsésre betört szovjet csapatokat szorítsák vissza az „Attila” vonal harcokosiárka mögé. A korabeli sajtó így számolt be az 1. rohamtüzérszázad részeinek itteni harcáról: „Kiadják a parancsot: minden utcába beáll egy rohamlöveg és így végigfésülik a falut. Ez is megtörténik, a bolsevisták hanyat-homlok menekülnek a magyar rohamlövegek előtt. Délután a falu harmadik szélén próbálnak előrenyomulni megint a bolsevisták. Háromszor érkezik parancs, előre A[drassy]-telep sarkára. Mintegy 150-200 ember tört be ezen a szakaszon. Megdördülnek a fegyverek és pattog a szilánk a házfalakról a lövedékek nyomán. Három Zrínyi rohamlöveg indul az oroszok ellen. Ahogy kifordulnak az utcasarkon és megpillantják az orosz tömeget, szinte arra sem ma-

¹⁴⁴ A Margit-híd 1944. november 4-i felrobbanásának valószínű okairól lásd HL Tanulmányok és visszaemlékezések gyűjteménye, 2634. sz., *Görgényi Dániel*: A budapesti Margithíd 1944. nov.4.-i váratlan felrobbanásának valószínű története. Az események német vonatkozásaihoz lásd HL mikrofilmtára, Kriegstagebuch la der Heeresgruppe Süd Kriegstagebuch vom 4. 11. 1944 (626. tegercs 7209733. és köv. felvétel).

rad idejük, hogy tüzet nyissanak az ellenségre. Az orosz gyalogság ugyanis, ahogy észreveszi a három magyar rohamlöveget, eszeveszett futásnak ered. Így jelentette néhány perc múlva a német tüzérségi megfigyelő.

Általában a rohamtüzérek megállapítása, hogy az orosz gyalogság, még ha páncéltromboló fegyverekkel el is van látva, akkor sem szeret szembenézni a rohamlövegekkel.”¹⁴⁵

Franciscy György, a 25. rohamtüzérosztály zászlósa először Vecsés északi feléből két Zrínyi rohamtarackkal és magyar kíséző gyalogsággal a vecsési vasútállomáshoz indult, majd onnan délkeleti irányba fordult a település közepe felé. A mai Jókai Mór utcánál azután jobbra fordultak. Mintegy 80 méter megtétele után gyanús fát észleltek egy kidőlt fakerítéssel. Franciscy zászlós rohamtarackja rálőtt egy 10,5 cm-es gránátot. Kiderült, hogy egy álcázott szovjet 76 mm-es páncéltörő ágyú volt, amely a találat következtében megsemmisült. Kezelőit részben szétépte a robbanás, részben sebesülten kúszva próbáltak menekülni. A mai Jókai Mór és a József Attila utca kereszteződésében egy újabb szovjet páncéltörő ágyút lőttek ki. Amikor a Zrínyi rohamtarackok jobbra kanyarodva ráfordultak a mai József Attila utcára, látták, amint jelentős létszámú szovjet katona fut déli irányba. Ekkor a magyar páncélosokat kíséző gyalogság lemaradt, mert tűzharcba keveredtek a szovjetekkel a házak között. Bal felől ugyanakkor szovjet gyalogság támadta meg az elől haladó Zrínyi rohamtarackot is, ám a mögötte haladó másik páncélos tüze szétlőtte a támadókat.

A tovább támadó magyar páncélosok erős gyalogsági tüzet kaptak a bal oldali házak és kertek felől, majd Franciscy zászlós rohamtarackjának lánctalpát találat érte. A zászlósnak erős tűzben is sikerült a másik Zrínyivel visszavontatnia a sérült páncélost a megindulási állásba. Addigra a mai József Attila utca két oldalán beásták magukat a beérkezett SS-lovasok.¹⁴⁶

A 13. páncélosadosztály egyik harccsoportja – hat páncélos és egy zászlóaljnyi páncélgránátos – reggel 6 órakor északnyugat felől, a 140-es magaslat körzetéből indított támadást Vecsés irányában, de eközben szovjet ellenlökésbe ütközött. A harcokban a németek három T-34/85 harckocsit és több páncéltörő ágyút kilőttek. E harcokban megsebesült a német 4/II. páncélososztály parancsnoka, Gehrig őrnagy is. A páncélosadosztály aznap további egy elesett és öt megsebesült tisztet veszített.

Este 18 órakor a 2. gárda-gépesítetthadtest 4. gárda-gépesítettdandára Andrásyteleptől két km-re északnyugatra, az 5. gárda-gépesítettdandár Vecsés déli részén, a 6. gárda-gépesítettdandár Üllön, a 37. gárda-harckocsidandár pedig Felsőpakonytól három km-re északkeletre harcolt.

A 10. gárda-lövészhadtest 86. gárda-lövészadosztálya Üllő (kizárva)–Vecsés déli szegélye terepszakaszon, a 49. gárda-lövészadosztály Üllő északi szegélyén tevékenykedett.¹⁴⁷

¹⁴⁵ Palásthy András kutatási eredménye. Lásd forrásként Magyar rohamtüzérek sikerei a szovjet-óriástankokkal szemben. *Új Magyarország*, 1944. november 10. 3. o.

¹⁴⁶ *Franciscy György* zászlós visszaemlékezése Hingyi László kutató számára 1979-ben és 1981-ben. Mátólát lásd HL Rohamtüzér-gyűjtemény, a 24. rohamtüzérosztály dokumentumai.

¹⁴⁷ A szovjet 46. hadsereg 1944. novemberi jelentései. (Másolatuk a szerző birtokában.) 1944. november 5-én 19 óra 30 perckor leadott jelentés.

A „Feldherrnhalle” páncélgránátos-hadosztály Monor körzetéből előretörve elérte a Máté-tanyánál lévő útkereszteződést.

A LVII. páncélos hadtest 1. páncélos hadosztálya – megerősítve a „Feldherrnhalle” páncélgránátos-hadosztály lövészpáncélosokkal felszerelt zászlóaljával¹⁴⁸ – reggel 7 óra-kor Pilis körzetéből meglepetésszerű támadást indított délnyugati irányban.

A páncélozott harccsoport¹⁴⁹ kora délelőtt birtokba vette Nyáregyházát, majd 14 óra körül 10 páncélossal folytatva a támadást, a 10. gárda-lövész hadtest 109. gárda-lövész-hadosztályával szemben a délutáni órákban sikerült elfoglalnia Újhartyánt.

A harccsoport 16 óráig részeivel Alsódabas vasútállomásáig, illetve – egy lehallgatott szovjet rádióüzenet szerint – Gyónig tört előre, ahol a német páncélosok a Budapest–Kecskemét műúton mozgó szovjet hadtáp-alakulatok járműoszlopait szétlőtték. Ezután a németek Újhartyán körzetéből északnyugatnak fordultak, hogy hátra támadják az „Attila” vonalra felzárkózott szovjet csapatokat.

A szovjetek a 4. gárda-gépesíthet hadtest 62. motorkerékpáros-zászlóalját, valamint a 36. gárda-harcoksidandár egy harcokcsi-zászlóalját csoportosították át Alsódabashoz, hogy a németeket a kecskeméti műút átvágásában megakadályozzák.¹⁵⁰

A német páncélozott harccsoport e harcokban egy T-34 harcokcsit és egy felderítő páncélgépkocsit kilőtt, illetve további 61 tehergépkocsit, 60 fogatolt járművet, két 2 cm-es légvédelmi gépágyút, két német 8,8 cm-es légvédelmi ágyút, valamint egy-egy löveget, 7,5 cm-es páncéltörő ágyút és vontató járművet megsemmisített vagy zsákmányolt.¹⁵¹

Az 1. páncélos hadosztály páncélozott harccsoportja, miután Kakucstól délre erős szovjet páncélelhárító csomópontba ütközött, kénytelen volt észak felé fordulni. A kötelék megpróbált előrenyomulni a Nyáregyházáról Vasadra vezető úton, illetve ettől keletre, a vasút mentén. Mivel mindkét út járhatatlannak bizonyult, a harccsoport november 6-án kora hajnalban – 20 km-nyi előrenyomulás után, de jelentősebb veszteségek nélkül – Pilistől délnyugatra hirtelen visszatért a saját vonalak mögé.¹⁵²

A „Fretter-Pico” seregcsoport nem volt elégedett a páncélozott harccsoport teljesítményével és vizsgálatot rendelt el. Kiderült, hogy az 1. páncélos hadosztály parancsnoka – Thunert ezredes – nem is tartott a harccsoporttal, hanem azt Pilisen berendezett előretolt harcálláspontjáról vezette. Fretter-Pico tábornok, egyetértésben az LVII. Páncélos hadtest parancsnokával, Kirchner páncélos tábornokkal, le akarta váltani Thunert ezredest.

¹⁴⁸ Ez a „Feldherrnhalle” gránátosezred I. zászlóalja volt.

¹⁴⁹ Az 1. páncélos hadosztály páncélozott harccsoportja az I/II. páncélososztály 6. és 7. századának összesen 15 Panzer IV és Panther harcokcsijából, egy Panzer III parancsnoki harcokcsiból, az 1. páncélosezred saját (10.) páncélozott páncélos-utászszázadából, az 1. páncélgránátos-ezred 1. (lövészpáncélos-) századából, a 299. légvédelmi tüzérsztály két vegyes légvédelmi tüzérharccsoportjából és a 37. páncélvadászosztály néhány Marder páncélvadászából állt. A kötelék gyalogsági harcos-létszáma – a „Feldherrnhalle” zászlóaljjal együtt – mintegy 600 páncélgránátos volt. A köteléket maga a hadosztályparancsnok, Thunert ezredes vezette.

¹⁵⁰ Szbornyik materijalov po izucsenyiju opüta vojny No. 21 (Budapestszkaja operácija). Moszkva, 1946. 103. o.

¹⁵¹ HL mikrofilmtára, Kriegstagebuch Ia der Heeresgruppe Süd Tagesmeldung vom 6. 11. 1944 (626. tekeres 7209492. felvétel).

¹⁵² Stoves, Rolf: Persönliches Kriegstagebuch Pz.Rgt. 1 (Gévelt kézirat, másolata a szerző birtokában.) 1944. november 5-i bejegyzés.

Az 1. páncélosadosztály páncélozott harccsoportjának a Monornál gyülekező 13. páncélosadosztály alárendeltségében újabb támadást kellett indítania nyugat-délnyugati irányban.¹⁵³

Mindentől függetlenül a november 5-én végrehajtott német páncélos-előretörés minden bizonnyal hozzájárult ahhoz, hogy a lehallgatott szovjet híradások szerint 5-én estére az „Attila” vonal déli védőkörleteire felzárkózott 46. hadsereg csapatainál lőszer- és üzemanyaghiány lépett fel.¹⁵⁴

A Dél Hadseregcsoport törzse arra kérte a „Fretter-Pico” seregcsoportot, hogy szenteljen nagyobb figyelmet a Tiger B nehézharcokocsikkal felszerelt 503. nehézpáncélos-osztály alkalmazásának. Az alakulatot ugyanis az idő tájt teljesen kivonták a küzdelemből.¹⁵⁵

Napközben a német I. repülőhadtest süllyal a „Fretter-Pico” seregcsoport jobbszárnya felett tevékenykedett, összesen 140 bevetést repülve. A szovjetek innen aznap 11 német repülőgépet jelentettek, amelyek négy szovjet harcokcsi biztos, és két további páncélos valószínű megsemmisítéséről tettek jelentést.

1944. november 6. hétfő

(Időjárás: napközben 10 Celsius-fok, változóan felhős égbolt; az utak felszáradóban, de kerekes gépjárművek számára még mindig csak korlátozottan voltak járhatók.)

A „Breith” páncéloscsoportnak alárendelt 22. SS- és 8. SS-lovashadosztályok, miután észlelték a szovjet gépesített csapatok kivonását a pesti hídfő előteréből, újabb támadást indítottak a szovjet betörések felszámolása céljából. A szovjet csapatok igen elszántak védekeztek, de az SS-lovasok több helyen is kijutottak az „Attila” vonal harcokcsiárkáig. A harcokban mindkét fél jelentős veszteségeket szenvedett.

Vecsésen is folytatódta a harcok. Hajnali 5 órakor Franciscy György zászlós, a „Billnitzer” csoport egyik Turán–75 harcokcsijával visszatért a mai József Attila utca végébe, ahol a vasúti átjáróban három SS-katonát talált: egyikük már elesett, a másik megsebesült, a harmadik pedig egy előre figyelt és egy szénaboglyára mutogatott. A Turán harcokcsi átment a vasúti síneken, jobbra letért és 75 mm-es lövegével 100-200 méter távolságból belelőtt a szénába, amely szétrepült. Így láthatóvá vált az oda elrejtőzött szovjet T–34 harcokcsi, amely találatot kapott, majd egy belső robbanás szétvetette. Ekkor bal felől, az „Attila” vonal harcokcsiárkaként kimélyített, úgynevezett nagy lecsapoló árkon túlról egy másik T–34 kilötte Franciscy Turánját. A páncélgránát a magyar páncélos lövegbolcsőjénél robbant. A zászlóst a légnyomás eszméletlenül félig kivetette a parancsnoki toronnyírláson keresztül. A sebesült harcokcsiparancsnokot az SS-katonák kihúzták az égő harcokcsiból, és motorkerékpárral a zuglói kórházba vitték, de a többi kezelő bennégett.¹⁵⁶

¹⁵³ HL mikrofilmtára, Kriegstagebuch Ia der Heeresgruppe Süd Kriegstagebuch vom 6. 11. 1944 (626. tekercs 7209753. felvétel).

¹⁵⁴ Uo., Kriegstagebuch Ia der Heeresgruppe Süd Kriegstagebuch vom 5. 11. 1944 (626. tekercs 7209743. felvétel).

¹⁵⁵ Uo., Kriegstagebuch Ia der Heeresgruppe Süd Kriegstagebuch vom 5. 11. 1944 (626. tekercs 7209744. felvétel).

¹⁵⁶ Franciscy György zászlós visszaemlékezése Hingyi László kutató számára 1979-ben és 1981-ben. Másolatát lásd HL Rohamtüzér-gyűjtemény, a 24. rohamtüzérsztály dokumentumai.

A német 13. páncélosadosztályt kivonták korábbi arcvonalszakaszáról, és az 1. páncélosadosztály alárendelt részeivel megerősítve Monor körzetébe irányították. A 13. páncélosadosztály erői innen – az 1. páncélosadosztály részeit be nem várva – déli irányban törtek előre. A Nyáregyháza közelében lévő Máté-tanyánál erős biztosító erőket hagytak vissza, majd északnyugat felé fordultak és immár az 1. páncélosadosztályal közösen, estig tartó harcokban visszafoglalták Vasadot.¹⁵⁷

Az LVII. páncélosadtest arcvonalán a német 1. páncélosadosztály harccsoportja a reggeli órákban érte el a saját csapatok arcvonalát Monortól délre. A Nyáregyháza ellen déli irányból intézett szovjet támadást a németek visszaverték. A Pilis melletti Liebner-major felől északkeleti irányban, a Budapest–Cegléd műútig eljutott szovjet támadást a németek ellenlökéssel – hét páncéltörő ágyút zsákmányolva – visszaszorították.

A szovjet 4. gárda-gépesítetthadtest erői birtokba vették Újhartyánt és Kakucsot, majd a nap végén Újhartyán–Alsódabas–Örkény körzetében gyülekeztek. A 2. gárda-gépesítetthadtest ugyanakkor Lengyelfalva–Újmajor körzetében vonta össze erőit.¹⁵⁸

Aznap a szovjet repülőcsapatok főként Cegléd és Szolnok körzetében hajtottak végre bevetéseket. A német–magyar repülőerők Budapest délkeleti előterében, valamint Cegléd és Kecskemét között tevékenykedtek, illetve a 13. páncélosadosztály előretörését támogatták 230 bevetéssel, jelentős szovjet légvédelmi tűz ellenében. Eközben két szovjet harcocsit mozgásképtelenné lőttek, 60 tehergépkocsit pedig megsemmisítettek.¹⁵⁹

November 6-ára virradóra a német 1. páncélosadosztály páncélozott harccsoportja által végrehajtott előretörésnek valós jelentőségénél sokkal fontosabb következménye lett. A szovjet 46. hadsereg parancsnoka, Slein altábornagy ugyanis parancsot adott az alárendeltségében lévő két gárda-gépesítetthadtest azonnali átcsoportosítására. A 2. gárda-gépesítetthadtestnek 6-án reggelig Vasad, a 4. gárda-gépesítetthadtestnek pedig Örkény körzetébe kellett összpontosulnia.¹⁶⁰

A németek azonnal észlelték a két gépesített magasabbegység kivonását, de egyelőre nem tudták, miféle újabb feladatot kaphattak. Egyrészt úgy vélték, hogy a szovjetek a 13. és 1. páncélosadosztály ellen alkalmazhatják őket, vagy esetleg délebbre vonva, egy újabb északkeleti irányú támadást hajtanak majd velük végre.¹⁶¹

Úgy tűnik, hogy a szovjetek alaposan túlbecsülték a november 5-én és 6-án hajnalban végrehajtott korlátozott német akció erejét és céljait. Noha maguk a harcoló szovjet csapatok eleinte reális jelentéseket tettek 10-15 páncélos támadásáról, 6-án a 46. hadsereg jelentése a támadó erőt már 40 harcocsira becsülte. A különféle hadtörténeti feldolgozások ugyancsak 35-40 támadó német páncélost említnek.¹⁶²

¹⁵⁷ HL mikrofilmtára, Kriegstagebuch Ia der Heeresgruppe Süd Kriegstagebuch vom 6. 11. 1944 (626. tekeres 7209746. felvétel).

¹⁵⁸ HL Szovjet iratmások gyűjteménye a Budapest körüli harcokról. A 2. Ukrán Front hadijelentései, 1944. november 6.

¹⁵⁹ HL mikrofilmtára, Kriegstagebuch Ia der Heeresgruppe Süd Kriegstagebuch vom 6. 11. 1944 (626. tekeres 7209749. felvétel).

¹⁶⁰ Szbomyik materijalov po izuzsenyiju opüta vojny No. 21 (Budapestszkaja operacija). Moszkva, 1946. 103. o.

¹⁶¹ HL mikrofilmtára, Kriegstagebuch Ia der Heeresgruppe Süd Kriegstagebuch vom 6. 11. 1944 (626. tekeres 7209754. felvétel).

¹⁶² Uo., valamint Részletek *M. M. Minaszjan*: Délkelet-Európa népeinek felszabadítása című művéből. In: Hazánk felszabadulása 1944–1945. Budapest, 1970. 64. o.

Német következtetések szerint a november 4-i súlyos páncélos-veszteségek és az 1. páncélos hadosztály páncélozott harccsoportjának túlbecsült eredményű november 5-i előretörése együttesen meggyőzték a szovjeteket arról, hogy a jelentős mennyiségű magyar és német légvédelmi löveggel megerősített tűzrendszeren keresztül betörni az erősen beépített „háztengerbe” egyelőre képtelenség.¹⁶³

A harcokcsi- és gépesített-dandárok átcsoportosításával egy időben az „Attila” vonal déli védőkörleteire nehezedő szovjet nyomás rendkívül jelentős mértékben csökkent. A harcokcsik és önjáró lövegek távozásával erősen megnőtt az esélye annak, hogy a két SS-lovashadosztály – rendőr- és riadózáslőaljak segítségével – immár önerőből is megtartja állásait a szovjet lövészadosztályokkal szemben. Ráadásul Malinovszkij marsall, a 2. Ukrán Front főparancsnoka a 46. hadsereg erőit az elért terepszakaszon hamarosan védelembe rendelte.

Ez lehetőséget teremtett arra, hogy az eddig itt nélkülözhetetlennek tartott 13. páncélos hadosztályt és a „Feldherrnhalle” páncélgránátos-hadosztályt a „Fretter-Pico” seregcsoport egy másik, ugyancsak veszélyeztetett arcvonalszakaszán vessék be.

A budapesti csata 1944. október 29-én megkezdődött első szakasza ezzel véget ért. A szovjet 2. Ukrán Front a Legfelsőbb Főparancsnokság Főhadiszállásától kapott utasítás értelmében a csapatok átcsoportosításába kezdett. Ezzel párhuzamosan az „Attila” vonal déli védőkörleteiért vívott harc fokozatosan helyi jelleget öltött.

A két szovjet gárda-gépesíthadtest távozásakor a szovjet lövészcsapatok még több helyen is beekelődtek az „Attila” vonal első védőövébe. E betörések felszámolására a 8. SS- és 22. SS-önkéntes lovashadosztály 1944. november 6-án és 7-én korlátozott célú támadásokat indított. E harcok mindkét fél számára súlyos veszteségekkel jártak (főként Vecsés körzetében). A német–magyar csapatok végül több ponton elérték a védőállás előtt húzódo harcokcsiárkot, és ezzel nagyjából megtisztították a pesti hídfőt déli irányból védő állásrendszert.

Az 1944. október 29. és november 6. közötti harcok mérlege

A kecskeméti páncélosütközet és az „Attila” vonal külső védőövéért vívott összecsapások első szakaszának végén a hadszíntér döntő többsége szovjet kézben maradt.

Ám a 2. Ukrán Front megerősített 46. hadserege nem tudta végrehajtani Budapest menetből való birtokbavételét, és a bevetett két gárda-gépesíthadtest jelentős veszteségeket szenvedett. A 4. gárda-gépesíthadtest például 4500 katonát – 1944. október 29-i létszámának legalább egyharmadát – veszítette el november 8-i átcsoportosításáig.¹⁶⁴

A szovjet csapatok páncélos-vesztesége az 1944. október 29 – november 6. közötti időszakban – német adatok szerint¹⁶⁵ – 137 megsemmisített harcokcsi és két önjáró löveg, to-

¹⁶³ HL mikrofilmtára, Kriegstagebuch Ia der Heeresgruppe Süd Kriegstagebuch vom 6. 11. 1944 (626. tekeres 7209754. felvétel).

¹⁶⁴ A hadtest 1944. október 29-én 13 ezer 404 főt számlált, de november 11-i újabb bevetése előtt már csak 8905 főt. Vö. *Tolubko, V. F.–Barisev, N. I.*: Na juzsnom flange. Bojevoj puty 4-go gvargyejszkovo mehanizirovannogo korpusza (1942–1945). Moszkva, 1973. 338. és 345. o.

¹⁶⁵ HL mikrofilmtára, Kriegstagebuch Ia der Heeresgruppe Süd Anlagen (626. tekeres 7209575. felvétel). Ebben a repülőgépek által megsemmisített harcokcsik és önjáró lövegek – legalább 30 harcjármű – nincsenek benne.

vábbá kettő, üzemképesen német–magyar kézre jutott harcokosi volt. Ez összesen 141 végleg elveszített páncélost jelent. A szovjet adatok elemzése szerint a német jelentések nem túloztak. Ugyanis a két gárda-gépesített hadtest üzemképes páncélos-állománya november 8-ig összesen 157 páncélossal (mintegy 40 százalékkal) csökkent:¹⁶⁶

Alakulat	Harcbavetéskor		1944. nov. 8-án		Különbség		
	Hk.	Öj. löv.	Hk.	Öj. löv.	Hk.	Öj. löv.	
2. gd. g. hdt.	206	42	114	23	92	19	111
4. gd. g. hdt.	121	24	80	19	41	5	46
Összesen	327	66	194	42	133	24	157

Ha e fenti mennyiségből levonjuk azt a 48 páncélost, amelyet a 2. gárda-gépesített hadtest a kecskeméti páncélosütközetben veszített el, akkor láthatjuk, hogy az „Attila” vonal déli előterében november 2–5. között kétszer akkora volt a veszteség, mintegy 93 szovjet harcokosi és önjáró löveg. Ezek közül a védők 43 páncélost az „Attila” vonal külső főellenállási vonalán, illetve az első és második védőv között semmisítettek meg (zömüket a magyar – és kisebb részben a német – légvédelmi ágyúk). Legkevesebb 20 páncélost közelharcban ért el a végzet (ebből a magyar 1/I. ejtőernyős-zászlóalj 14 harcokosit lőtt ki páncélököllel és páncélrémmel). Nyolc harcokosi páncéltörő ágyúk vagy tüzérségi löveg áldozata lett. A fennmaradó mennyiségből legalább hat páncélossal német csata- és páncélvadász-repülőgépek végeztek.

A szovjet páncélos-veszteség jelentős részét amúgy is a német I. repülőhadtest repülőgépei okozták, a jelentések szerint az alábbi bontásban:

Időpont	Összes repülőgép-bevetés száma	Kilőtt szovjet páncélosok
1944. október 30.	240	5 (+5 valószínűleg) [ebből 7 Rudel alez.]
1944. október 31.	200	10 (ebből 6 Rudel alez.)
1944. november 1.	260	9 (+3 valószínűleg)
1944. november 2.	120	2
1944. november 5.	140	4 (+2 valószínűleg)
1944. november 6.	230	(2 mozgásképtelenné löve)
Összesen		30 (+12) = 42

¹⁶⁶ Vö. Szbornyik materijalov po izucsenyiju opüta vojnyi No. 21 (Budapestszkaja operacija). Moszkva, 1946. 101. és 103. o. A két hadtest 1944. november 6–8. között veszteséggel járó harctevékenységet nem folytatott. Így az adatok az 1944. október 29. – november 5. közötti időszakot jellemzik.

A német–magyar páncélos-veszteségek megállapítása ennél jóval körülményesebb. Ennek fő oka, hogy a csak töredékesen fellelhető állomány-kimutatások a tárgyalt időszak közepére esnek, és nem is tartalmaznak minden fontos adatot. A Budapesttől délkeletre alkalmazott német alakulatok bevethető harckocsijainak, rohamlövegeinek és vadászpáncélosainak mennyiségi változásai 1944. november 1–6. között az alábbiak voltak:¹⁶⁷

Bevethető páncélosok	1944. november 1-jén ¹⁶⁸			1944. november 6-án ¹⁶⁹			Különbőség
	Harc-kocsik	Rohamlöveg és vadászpáncélos	Össz.	Harc-kocsik	Rohamlöveg és vadászpáncélos	Össz.	
1. pc. ho.	17	2	19	6	2	8	11
13. pc. ho.	3	3	6	3	3	6	0
23. pc. ho.	16	21	37	8	16	24	13
24. pc. ho.	14	4	18	8	3	11	7
FHH pcgr. ho.	7	17	24	5	13	18	6
503. n. pc. oszt.	18	–	18	0	–	0	18
8. SS-lov. ho.	–	10	10	–	7	7	3
<i>Összesen</i>	<i>75</i>	<i>57</i>	<i>132</i>	<i>30</i>	<i>44</i>	<i>74</i>	<i>58</i>

A „Fretter-Pico” seregszám alárendeltségében bevetett 1., 13., 23. és 24. páncélos-hadosztály, a „Feldherrnhalle” páncélgránátos-hadosztály, a 8. SS-lovashadosztály, valamint az 503. nehézpáncélos-osztály 1944. november 1-jén összesen mintegy 300 meg-lévő páncélossal rendelkezett. Ennek az ütközet alatt nagyjából 44 százaléka volt bevethető állapotban. Szovjet adatok szerint e német csapatok mintegy 50 megsemmisült páncélost (vagyis körülbelül 17 százalékot) veszítettek az „Attila” vonal déli előterében.¹⁷⁰ A német adatok csak azt támasztják alá, hogy valamivel több, mint 50 páncélosuk harcképtelenné vált, de azt nem, hogy ezek meg is semmisültek volna.

A 2. gárda-gépesíthadtest – saját adatai szerint – a Budapest megközelítési útvonalain és a Kecskemét körzetében vívott harcok során egyebek mellett 159 ellenséges harckocsit és rohamlöveget, valamint 56 lövészpáncélost és felderítő páncélgépkocsit lőtt ki, gyújtott fel vagy zsákmányolt.¹⁷¹ Mivel a német páncéloscsapatokkal vívott har-

¹⁶⁷ Az adatok forrásai az alakulatok saját állományjelentései és az OKH napi helyzetértékek páncélos-állományt mutató táblázatai, amelyek a Bundesarchiv–Militärarchivban (Freiburg) találhatóak, illetve a Heeresgruppe Süd la hadinaplójának mellékletei.

¹⁶⁸ Az 1. páncélos-hadosztály és a 8. SS-lovashadosztály adatai 1944. október 27-i állapotot tükröznek.

¹⁶⁹ Az 1. páncélos-hadosztály és a „Feldherrnhalle” páncélgránátos-hadosztály adatai 1944. november 4-i állapotot tükröznek.

¹⁷⁰ Lásd Szabó Balázs: A 2. Ukrán Front budapesti hadműveletének első szakasza. *Hadtörténelmi Közlemények*, 1969/4. 628. o.

¹⁷¹ *Abroszimov, G. N.–Kuzminy, M. K.–Lebegyev, L. A.–Poltorakov, N. F.*: Gvardejszkij Nyikolajevszko-Budapestszkij. Bojevoj puty 2-go gvardejszkogo mehanyizirovannogo korpusza. Moszkva, 1976. 133. o.

cok súlyát 1944. október 30 – november 5. között a 46. hadsereg sávjában zömmel valóban ez a hadtest viselte, a fenti adatok többé-kevésbé reálisnak tekinthetők. Hozzáteve persze, hogy a „kilőtt” ellenséges páncélos nem feltétlenül jelentett kijavíthatatlan, megsemmisült harcjárművet.

A német részadatok összevetésével a következő állapítható meg: a „Feldherrnhalle” páncélgránátos-hadosztály legkevesebb öt StuG. III rohamlöveget, illetve Panzer IV/70 (V) vadáspáncélost, a 8. SS-lovashadosztály két Jagdpanzer 38(t) vadáspáncélost, a 23. páncélosadosztály egy Panther harcocsit és négy rohamlöveget, az 503. nehézpáncélos-osztály három Tiger B nehézharcocsit veszített kijavíthatatlanul. A német 1. páncélosadosztály 1944. október 28 – november 9. közötti kijavíthatatlan páncélos-vesztése legalább négy Panther harcocsi és egy StuG. III rohamlöveg volt.¹⁷² A 13. páncélosadosztály a fellelhető adatok alapján 1944. november 1-6. között végleges páncélos-vesztéséget nem szenvedett.

A kilőtt, megsérült vagy meghibásodott páncélosaik javítását a németek – Németországból szállított alkatrészek felhasználásával – nagyrészt a budapesti Hofherr–Schrantz gépgyárban végeztették.¹⁷³ A közeli javítókapacitás jól is jött a német páncéloscsapatoknak, ugyanis még száz csatanap várt rájuk Budapest körül.

¹⁷² Vö. BA –MA RH 2 Ost Karte 5126 (Panzer-Lage am 27. Okt. 1944) és 5144 (Panzer-Lage am 10. Nov. 1944).

¹⁷³ 1944. november első hetében a magyar 53. utászászlóaljzat arra utasították, hogy számolja fel a gyár előtt rögtönzött úttorlaszt (amelyet a szovjet páncélosok várt budapesti betörése miatt helyeztek el), mert az elkészült harcocsikkal nem lehetett kijönni a gyárudvarról.

Norbert Számvéber

THE FIGHT OF ARMoured VEHICLES IN THE FOREFRONT
OF THE PEST BRIDGEHEAD (1–6 NOVEMBER 1944)

Summary

The so-called Battle of Budapest, or as Soviet military history named it, the Budapest Operation has outstanding importance in the history of the operations in Hungary in 1944–1945.

The Soviet 2nd Ukrainian Front, despite the losses in armoured vehicles it suffered during the battle in the Great Hungarian Plain in October 1944, launched a new attack on 29 October 1944 in order to take the Hungarian capital in stride. For this purpose, it was given the 46th Army which was reinforced with two mechanized corps.

The German Army Group South (Heeresgruppe Süd), however, counted on the Soviet troops continuing their attacks towards Budapest without any operation pause already in the last days of the tank battle of the Great Hungarian Plain. For this reason, their armoured vehicles were prepared for redeployment to defend the Hungarian capital.

The Soviet offensive, launched on 29 October 1944, resulted in intensive tank fights in the Kecskemét region up until 1 November 1944. After that, between 1 and 6 November 1944, Soviet troops continued their attack in order to penetrate the 'Attila' line around the eastern part of the Hungarian capital and to take the bridgehead. German armoured combat teams played a major role in the race that began for the possession of Budapest, trying to hold up the Soviet troops that were approximately four times superior in terms of armoured vehicles, in the south-southeast forefront of Budapest. When the Soviet troops managed to penetrate the 'Attila' line anyhow, German-Hungarian troops set the aim to push the offensive out together.

The author reconstructed this chain of events with the help of German, Russian and Hungarian archival sources, of the available recent Hungarian and international publications, and of other documents.

Norbert Számvéber

BATAILLE DE BLINDES AU SUD DE LA TETE DE PONT DE PEST (1–6 NOVEMBRE 1944)

Résumé

La bataille de Budapest, nommée offensive de Budapest dans l'historiographie soviétique, occupe une place primordiale dans l'histoire des opérations militaires de 1944 et 1945 qui eurent lieu sur le territoire de la Hongrie.

Malgré ses pertes de blindés subies en octobre 1944 lors de la bataille de blindés de la Grande Plaine, le 2e front ukrainien soviétique en marche lança une autre offensive le 29 octobre 1944 pour prendre la capitale hongroise. Pour ce faire, il fut aidé par la 46e armée renforcée par deux corps mécanisés.

Dans les derniers jours de la bataille de blindés de la Grande Plaine, le Groupe d'armée Sud allemand s'attendait déjà à ce que les troupes soviétiques continuent sans interruption leur offensive en direction de Budapest, il commença alors à préparer le regroupement de ses blindés pour la défense de la capitale hongroise.

Lancée le 29 octobre 1944, l'offensive soviétique provoqua de violents affrontements de blindés dans les environs de Kecskemét jusqu'au 1er novembre. Ensuite les troupes soviétiques continuèrent sur leur lancée, entre les 1-6 novembre, pour percer la ligne «Attila» mise en place autour de la partie Est de Budapest avant de prendre la tête de pont. Les groupes blindés allemands

qui tentèrent, au sud et au sud-est de Budapest, d'arrêter les troupes soviétiques, quatre fois supérieures en force blindée, jouèrent un rôle majeur dans la course pour la capitale hongroise. Lorsque les troupes soviétiques réussirent tout de même à enfoncer la ligne «Attila», les troupes germano-hongroises s'efforcèrent de les repousser.

L'auteur a traité cette série d'événements sur la base de sources d'archives allemandes, russes et hongroises, de récents ouvrages de la littérature hongroise et étrangère spécialisée et d'autres documents.

Norbert Számvéber

DER PANZERKAMPF IM SÜDLICHEN VORRAUM DES BRÜCKENKOPFES VON PEST
(1-6. NOVEMBER 1944)

Resümee

In der Geschichte der Operationen der Jahre 1944–1945 in Ungarn ist die sogenannte Schlacht bei Budapest, oder – wie sie von der sowjetischen Kriegsgeschichtsschreibung genannt wurde – die Angriffsoperation von Budapest von besonderer Bedeutung.

Trotz der Panzerverluste, die die sowjetische 2. Ukrainische Front in der Panzerschlacht in der Großen Ungarischen Tiefebene im Oktober 1944 zu erleiden hatte, leitete sie am 29. Oktober 1944 einen weiteren Angriff ein, um die ungarische Hauptstadt aus einem Marsch heraus einzunehmen. Hierzu erhielt sie die mit zwei motorisierten Korps verstärkte 46. Armee.

Die deutsche Heeresgruppe Süd rechnete jedoch bereits in den letzten Tagen der Panzerschlacht in der Großen Ungarischen Tiefebene damit, dass die sowjetischen Truppen ohne Operationspause weiter in Richtung Budapest angreifen werden. Deshalb bereitete sie bereits zu dieser Zeit die Umgruppierung ihrer Panzer zum Schutz der ungarischen Hauptstadt vor.

Die am 29. Oktober 1944 eingeleitete sowjetische Offensive führte bis einschließlich den 1. November 1944 zu heftigen Panzergefechten in der Region von Kecskemét. Anschließend setzten die sowjetischen Truppen zwischen dem 1. und dem 6. November 1944 zwecks Durchbrechung der um den östlichen Teil der ungarischen Hauptstadt errichteten „Attila“-Linie und der Besetzung des Brückenkopfes ihren Angriff fort. Im Wettlauf um den Besitz der ungarischen Hauptstadt spielten die deutschen Panzer-Kampfgruppen eine besondere Rolle: sie versuchten die sowjetischen Truppen, die sich hinsichtlich der Panzer in einer etwa vierfachen Überzahl befanden, im süd-südöstlichen Vorfeld Budapests aufzuhalten. Als es den sowjetischen Truppen doch gelang, in die „Attila“-Linie einzubrechen, wurde die Verdrängung der Angreifer durch die gemeinsamen Kräfte der deutschen und ungarischen Truppen zum Ziel.

Der Verfasser arbeitet diese Ereignisreihe mit Hilfe deutscher, russischer und ungarischer Archivquellen, der zur Verfügung stehenden neueren ungarischen und internationalen Fachliteratur, sowie sonstiger Dokumente auf.

Норберт Самвебер

БОРЬБА ТАНКОВЫХ ВОЙСК В ПРЕДДВЕРИИ ПЕШТСКОГО ПЛАЦДАРМА
(1-6 НОЯБРЯ 1944 ГОДА)

Резюме

Выдающееся значение в истории боевых операций советских войск в Венгрии в 1944-1945 годах имела так называемая будапештская битва, или как ее называли в советской историографии, будапештская наступательная операция.

Советский 2 Украинский Фронт несмотря на серьезную потерю танков, которую он претерпел в октябре 1944 года в алфельдской танковой битве, 29 октября 1944 года начал новое наступление, чтобы с марша захватить венгерскую столицу. Для этого он получил 46 армию, усиленную двумя механизированными корпусами. Однако Южная Группа войск немцев уже в последние дни танковой битвы рассчитывала на то, что советские войска без оперативной паузы будут далее наступать в направлении Будапешта. Поэтому уже тогда немцы подготовили перегруппировку своих танков к обороне венгерской столицы. Начатая 29 октября 1944 года советская оффенсива в районе Кечкемета вплоть до 1 ноября 1944 года имела в результате бурные столкновения танковых войск. После этого советские войска в период с 1 по 6 ноября 1944 года продолжали вести наступление в целях прорыва рубежа „Аттила”, созданного вокруг восточной половины венгерской столицы, и захвата военного плацдарма. В состязании за овладение венгерской столицей выдающуюся роль сыграли немецкие танковые боевые группы, которые старались задержать в южных и юго-восточных предместьях Будапешта советские войска, имевшие четырехкратное преимущество по сравнению с немцами. Когда советским войскам все-таки удалось прорваться на рубеж „Аттила”, целью немецко-венгерских войск стало совместными силами вытеснить оттуда советские наступающие войска.

Автор статьи эту серию событий разрабатывает на основании немецких, русских и венгерских архивных источников, а также имеющейся в распоряжении новейшей отечественной и международной специальной литературы и прочих документов.